

Abonamentul

Pentru monarhie:
Pe an 12 cor., $\frac{1}{2}$ an
6 cor., $\frac{1}{4}$ an 3 cor.

Pentru străinătate:
Pe 1 an 18 frcs., $\frac{1}{2}$
an 9 frcs., $\frac{1}{4}$ an
4 frcs. 50 cm.

Fóea apare în fie care
Sâmbătă.

Unirea

Fóe bisericescă-politică.

Insertiuni

Un şir garmond:
o dată 14 fil., a dóua órá
12 fil., a treia órá 10 fil.

Tot ce privesce fóea,
să se adreseze la Re-
dactiunea şi Admini-
straţiunea **Unirii**
în
Blaş.

Anul X.

Blaş 18 Septembre 1900.

Numérul 38.

Venerabili Fratri

Victori

Archiepiscopo Alba-Iuliens. et Fagarasiens.

Leo P. P. XIII.

Venerabilis Frater salutem et Apostolicam benedictionem. —

Merito quidem te gregemque tuum percipere laetitiam videmus ob saeculum alterum proxime implendum ex quo maiores nostri cum Romana Sede inivere concordiam. Nam tum ipsum factum coniunctionis vestrae Nobiscum, tum singularis constantia qua toto superiore in voluntate dataque fide gens vestra permansit, benignissime nobiscum egisse Deum ostendit portenditque in posterum acturum. — Opportune autem, ad comunem augendam incunditatem, benevolentiam commemoratis, qua Romani Pontifices nationem vestram iugiter sunt prosequunt. Etenim ab Inocentis XIII ad Nos usque, nunquam profecto est desitum, uti benefecta in vos cummulare, ita experiri omnia quae vestrae Ecclesiae splendori et utilitati forent. Auctae Episcoporum sedes: adprobatae Synodi: Fogarasiensis civitas archiepiscopali honore donata: alumni de gente vestra locus in Urbamanus Collegio datus. Pergite igitur in Romanae Sedis tutela esse et quam proxime celebritatem habituri estis ita vos confirmet, ut de Rumenorum populo id semper praedicetur, quod Apostolicus Nuntius annus MDCCCLXVIII a Decessore Nostrum perscribebat: Eum nempe catholici dogmatis esse retinentissimum et Romanae Catedrae amantissimum. Id vero ut cedat, addatur laetitiae vestrae Apostolica benedictio, quam auspiciem divinorum munerum Rumenis catholicis universis paterno effectu impertimus.

Datum Romae apud S. Petrum die VIII. Augusti anno MCM. Pontificatus nostri vicesimo tertio.

Leo P. P. XIII.

In românesce:

Îndreptătită aflăm bucuria Ta și a turmei tale pentru apropiata împlinire a secolului al II. de când Părinții vostri au închiat Unirea cu Scaunul Romei. De ore ce atât faptul însuși al uniunii Vóstre cu Noi, cât și deosebita stătornicie din tot timpul trecut în propusul și în credința jurată a ginții vóstre, dovedesce, că îndurare a făcut Dumnezeu cu voi și prevestesce, că tot acésta o va face El și în viitor. Ér ca bucuria generală să fie și mai mare, cu drept cuvint reamintiți bunăvoința ce pururea au arătat-o pontificii romani față de națiunea noastră. Și într'adevăr, de la Inocențiu XIII până la Noi, ei nici o dată n'au încetat a vă întinde mulțime de binefaceri, pe cum și a încerca tóte ce ar fi spre strălucirea și folosul bisericii vóstre. Înmulțituvî-s'au scaunele episcopesci: întăritu-vî-s'au Sinódele: împodobitu-s'a Scaunul Făgărașului cu demnitatea de Mitropolie, fiilor neamului vostru datu-s'au loc în Colegiul Urbanian. Stăruiți așa dar a Vê ocroti și în viitor sub scutul Scaunului Roman, ér sêrbătórea ce în curund o veți ținea, așa se vă întărescă pe voi în cât de pururia cu laudă să se vestescă despre Poporul Român aceea ce Nunțiu Apostolic scria predecesorului nostru în anul MDCCCLXVIII: Acest popor ține fórt la credința catolică și mult iubesc, catedra romană. Ér pentru împlinirea acestora adaugê-se la bucuria vóstră binecuvîntarea Nóstră Apostolică, care drept arvună a darurilor dumnezeesci, cu părintescă dragoste o împărtășim tuturor Românilor catolici.

Dat în Roma la S. Petru în VIII August anul MCM. al pontificatului Nostru anul al dóuê zeci și treilea.

Sfînta Unire

Cuvînt Sfînt, de o însemnare nemărginită, de o putere divină, de un efect surprinzător!

Împlinitu-s'au întru tine rugăciunea Mântuitorului: „Ca toți să fie una, pe cum Tu, Părinte, întru mine și eu întru tine, ca și ei întru noi una să fie, ca lumea să creadă, că tu mai trimis.“

Tu ai stărmat cătușile calvinismului, care pe arhierii îi umilia, degrada și schinjuia, pe preoți îi despoia de puterea dumnezească, pe popor de credința adevărată și legea sfîntă, bisericile de sfintele taine, casele de binecuvîntările religiunii, cărțile sfînte de învățaturile sfinților părinți, mănăstirile de călugări evlavioși, munții, văile și câmpiile de resunetului dulcelui grai românesc.

La auzul tău, marele Arhierie Atanasiu îngrijat de viitorul bisericii și poporului, chemă în cetatea Albe-Iuliei pe protopopi și fruntași clerului și ai națiunii române într'o adunare grandioasă, cum de veacuri nu se mai pomenise între Români, și ridicându-și cu toții ochii spre cer, primară inspirațiunea dumnezească, că mântuirea sufletelor nu și-o pot asigura, de cât în biserică universală a Romei, că legea, limba, datinele și obiceiurile străbune, cari constituiau ființa neamului, nu și le pot păstra mai de parte de cât în legătură cu leagănul originii noastre latine, și sub scutul glorioasei dinastii catolice a Habsburgilor.

Puterea ta neînvinsă, în dată după aparițiunea ta, a deschis unui popor ferecat în lanțurile jobăgiei, împins și ținut cu forța în abisul ignoranței, socotit incapabil de cultură și pribeag pe moșia sa străbună, porțile locașurilor de știință înaltă, de morală curată, de virtuți creștine, de caractere ferme. Roma primește cu învăpăiată iubire la sinul său de mamă pe fiii îndepărtați ai Carpaților, îi nutrește cu laptele doctrinelor sacre și profane, îi pasce cu vederea monumentelor de glorie străbună, le inspiră virtutea romană, și-i trimite apostoli spre a recuceri plaiurile și câmpiile vechei Dacie, însălbătăcite de ordele barbare, pentru credință adevărată, pentru cultură latină, pentru civilizațiunea apusană și pentru un viitor strălucit neamului românesc. Și Roma este ajutată în această lucrare neprețuită de focularele catolice de știință și lumină din totă monarchia Habsburgilor.

Tu ne-ai descoperit prin această pleiadă de apostoli luminați trecutul nostru, ne-ai redesteptat conștiința latinității noastre, ne-ai arătat destinul nostru, mare și glorios!

În locul Arhierilor de odinioară, plecați până la dejosire, lași până la lăpădarea dogmelor creștine, obscuri până la pierirea numelui lor, morți fără a lăsa urme binecuvîntate în calea vieții lor, datu-ne-ai Archipăstori, după inima lui Christos, cari neînfricați caută

în ochii celor puternici, apără drepturile națiunii și ale bisericii, chiar și față cu cei de o credință cu ei, se scoboră din strălucirea tronului arhieresc, mor în miserie cumplită și exil amar mai bucuros, de cât să-și tradeze legea și neamul, durescă monumente neperitabile de cultură și religiozitate, trăiesc viață de pusnici „cu legumi și ulei“, pentru ca să pôtă hrăni la școlă pe fiii poporului „cu pâne și fiertură“, întemeiază fundațiuni grandioase pentru cei ce setoși alergă la palatele muselor, străbat până în cele mai inaccesibile locașuri ale credincioșilor spre a le predica evangelia lui Christos, și mor lăsând un nume, care din veac în veac se rostesc de un popor întreg cu pietate și recunoscință.

Tu ai dat unui popor, care nu-și cunosccea menirea sa în această patrie, un program național mare și sublim, când prin Arhierieul tău Inocenție ai strigat puternic, că poporul român trebuie să fie recunoscut de a patra națiune politică și când prin graiul dulce și fermecător a lui Bărnăuțiu i-ai proclamat „independența națională“ pe câmpul libertății.

Dar vai! atunci când acest program era aproape de punctul să se realizeze înainte de acesta cu 150 ani, în contra ta, Unire sfîntă, Cuvînt sfînt! ridicatu-s'au puternicii lumii acesteia, întocmai ca odinioară în potriiva Cuvîntului lui Dumnezeu, și te-au hulit, și te-au batjocorit. înfipt'au pumnalul în sinul tău, ca să pôtă smulge dintrînsul o parte însemnată a poporului românesc, și nu s'au odihnit „domnii și diregătorii“ cari se temeau, că nu vor mai pute esploata un popor, nici Arhieriei sârbesci ai Carlovițului, cari voiau să se hrănescă din cruntele sudori ale Românilor, nici Grecii fătarnici, cari de mult se dedaseră a despoia și suga agonisela Românilor, nici Calvinii, cari scăpau prada din mână, — nu s'au odihnit, până ce n'au aruncat între frații de o credință și de un sânge neghina urii și a pismeii răutate, și i-au desbinat în două tabere dușmănoase, pentru ca în mijlocul luptelor fratricide, să se pôtă zădărnici realizarea marelui și sublimului program național, care s'a prăbușit de o dată cu căderea reprezentantului Său, marelui Inocențiu.

Dar tu, sfîntă Unire! ai rămas și mai de parte mamă plină de iubire și pentru fiii tăi credincioși și pentru cei ce amăgiți te-au părăsit!

Chiar în momentul când urgia între frați se deslănțuise cu mai mare violență, ai deschis școlile din Blaș, cari de un veac și jumătate, ca un far luminos, în continuu și-au revărsat razele de cultură și de vii sentimente naționale, nu numai peste fiii tăi, ci și peste ceialalți fiii ai poporului românesc, din cōce și din colo de Carpați, și încă într'un timp, când din colo spiritul infect al fanarioților era să îmbrace în vëlul întunerecului și al morții, tot ce putea reaminti esistența unui stat român pe malul mănos al Dunării.

Tu ai dat nu numai fiilor tăi credincioși, ci tuturor Românilor pe cei trei luceafări, cari viu strălucesc și astăzi pe firmamentul literaturii române: Șincai, Maior și Clain. Tu ai desbrăcat limba românească de haina, ce i-au impus'o Bulgarii și ai îmbrăcat'o ărăși în vesmintul pompos al poporilor latine. Tu ai promovat toate științele și ai împins locașurile ei până la Beiuș pe plaiurile Bihorului, cari dominază valea norioasei Tisa. Tu ai înființat ziaristica română prin leviții tăi: George Barițiu și Iacob Murășan. Tu ne-ai dat pe Cipariu, părintele filologiei române.

Ai tăi fii au ținut pururea sus și nepătat stindardul național. Al tău bard a fost Andreiu Murășan, care a vârsat în „Deșteptă-te Române“ toate durerile, toate aspirațiunile neamului românesc. Al tău apostol a fost Pumnul redesteptătorului Bucovinenilor. Ai tăi soli providențiali au fost toți acei nenumerați bărbați, cari au vestit și propagat în Muntenia și Moldova ideea românismului și cu brațele lor vinjose și capul lor luminat, au ajutat la ridicarea mărețului edificiu al culturii române și al statului român.

Celor ce te-au părăsit și hulesc cu vorbe urite învățate de la Sârbii și Grecii, spune-le, o Sfîntă Unire! fără sfială, că fără de tine nici biserica lor nu ar fi ceea ce este. Spune-le, că în școlile tale au crescut și au învățat a fi Români, cei mai mulți din bărbații lor distinși. Spune-le, că cei ce au sulevat ideea înființării școlilor din Brașov, din Blaș au dus'o; că clericii Blașului, Barițiu și Murășan, au fost cei dintâi învățători ai Brașovenilor și că mintea lor luminată și inima lor nobilă. își au partea de frunte, întru înființarea mărețelor institute de la pōlele Tîmpei. Spune-le, că un fiu al tău, Frâncu, a alergat în Zarand, din comună în comună, pentru a le aduna capitalul de lipsă la înființarea gimnasiului lor din Brad. Spune-le, că dacă biserica lor ar fi lipsită de contactul intim și neîntrerupt cu tine, dacă nu s'ar fi resimțit și nu s'ar resimți și astăzi întrînsa influința spiritului tău binefăcător, ea ar fi un factor cultural și moral de mai puțină valoare, de cât este biserica din Bucovina, pe care o cutropesce slavismul, pe lângă toate averile ei colosale, moștenite de la domnii Moldovei, de cât cea din Basarabia, înecată de rusism, de cât cea din Macedonia, sugrumată de grecism, și chiar de cât cea din România, care sub nisce forme goale și la aparență splendide, nu pōte ascunde neputința sa de a-și împlini chemarea, ce ar trebui să o aibă pe terenul religios, moral, cultural și social, și care într'o catastrofă, pōte s'ar inhăma la carul panrusismului, pe cum odinioară a fost propagatoarea și ocrotitoarea bulgaroslavismului.

Ție îți aducem, o Sfîntă Unire! omagiul recunoscinței pentru binefacerile, ce în curs de două veacuri cu prisosință le-ai revărsat asupra poporului românesc.

Dr Augustin Bunea.

La Blaș

Unde blondele Târnavă își dau mână de surori
Să mă duc mi se doarese inima a dese ori,
Să cânt gloria străbună, să sărut țărina sfântă
Care scumpă îmi rămâne ori cât vremea se frământă.

Și ved' Blașul. Colo 'n vale, nemișcat. O sentinelă
Ce 'n decurs de veacuri grele stă la postul ei fidelă.
Luna plină, aurie, varsă-și blândește ei raze
Peste Blaș, par'că straje ține peste a noastră scumpă pază.

Jur de jurul mânăstirii noptea umbrele mărețe
Se adun și stau de vorbă. Par-că aud a lor povețe.
Și-a lor sfaturi tânguioase ce răsună line blând
Pentru ori cine le ascultă în al sufletului gând.

Și 'ntr'o mare de lumtună ce feerică răsare,
Ved' icône minunate cum se 'nșiră 'n cet în zare,
Într'o dulce fantasmă sufletul mi-se cufundă
Și a trecutului isvôre se pornesc, încet, redundă

Un castel domnesc apare, sombru, trist și fioros.
Curtea-i plină de argățime, și stăpânul sângeros
Dă porunci în dreapta 'n stângu. Êr lu pörtă un bătrân
Alb la păr, cu barbă albă, stă cu mâinile pe sân

Așteptând să-și ia pedeapsa, ce 'ngâmful va croi,
Pentru că a îndrăsnit să-și țină legea, într'o Vineri a posti,
Lângă el se îngrămădește ceata de argați sēcui
Gata să-l întindă în curte înaintea Domnului

Naudiți prin vremi cărunte, cel bătrân cum prorocese?
Sub lovirile barbare, el plângend așa grăesce:
— „Dómne! fă ca locu — acesta de supliciu și de sânge
Să devină focularul neamului român ce plânge.“

Glasul i se încă 'n lucrăm și în suspinele-i amare
Dară ceriu-i primi jertfa, și din lacrăm ne răsare
Blașul, sórcle națiunei, ce 'ncălzește și lumină
Un popor întreg ce 'n lanțuri și 'ntunec greu suspină.

Șincai, Clain și Petru Maior trei luceferi de o dată
Ne răsar măreți din neguri, lucind cale 'ndepărtată
Ei anunță din înălțimea ce răsună lumii 'ntregi
Că Românul are nume de la Zei și de la Regi.

Și la glasul lor puternic, la vestirea lor de ingeri
Un popor întreg trăsare din durere și din plângerii,
Și-și naltă încă o dată fruntea 'n juru-i cu mândrie —
Ca să vadă ce a fost când ea și ce are ca să fie!

E tăcerea cea mai sfântă peste câmpul Libertății.
Pe o tribună un om se suie . . . Val vârtejului tempestății
Par că începe, schinteiează, fulgeră pe cer și tună —
Dumnezeu eternul pare că vorbește pe tribună.

E Bărnuț! Al libertății inger mare și profet
Propovăduiește și crează al națiunii noastre drept,
Și 'nțelept alcătuesce crezul, ce ni-l face lege,
Mântuirii noastre 'n lume, calea ce avem a merge.

Cine-a reunit Moldova, Muntenia, spuneți cine?
Tot Bărnuț, cu ai lui apostoli, ori să zic Blașul măi bine.
Și în frumoasa Bucovina cine-a alergat pribeag
Aron Pumnul, despicasă negura cu al său toiag;

Și'n Bihorul cel poetic, în duiósa Silvanie
Samoil Vulcan se duce, și cu 'naltă măestrie
A știut să redesepte viața, gloria străbună
Împletind vieții sale neperitoare cunună.

Dar tăcere! aud un cântec care chiar și morți 'n vie
Și Români aușindu-l se trezesc din iobăgie . . .
„Murășan scutură lanțul cu a lui voce ruginită
Rupe corde de aramă cu o mână amorțită.“ —

Și-alui cântec șfarmă jugul de amar și de robie
Și o viață nouă 'n suflet și în inime re'nvie
În cât lumea se uimesce când se vede față 'n față
Cu un popor ce-și cere drepturi și a lui parte de viață.

Priviți colo, se coboră un țeran cu avereu 'ntreag:
Un copil duce de mână și pe umeri o desagă —
Șesprăzece ani în urmă trece pe aceeași cărare
Ca să-și readucă pruncul ce acumă, iată-l, mare!

Nalt și mândru e ficiorul, tatălui măreță jală.
Peste blânda lui privire jócă o rază triumfală
De gândire, de lumină sufletescă ce pătrunde
Tóte tainele 'ncurcate ce trecutul le ascunde.

E Cipariul, fala noastră și a științelor mândrie.
Blașul l'a crecat națiunei, ca să fie mărturie
Cu geniul lui cel mare, secolilor venitori —
Câte daruri și lumine sîntem Blașului datorii!

Ah, unde sînt acestea umbre, nume mari și legendare
Murășan, Cipar și Bariș, crainici de redeseptare
Șincai, Clain și Petru Maior, Papiu, Iancu și Bărnuț
Sava martirul profetul, și cu alții încă mulți?

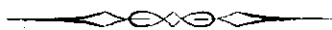
Dorm cu toții 'n vecinicie somnul cel sfînt al dreptății
Și-alor suflete planază și azi în Câmpul Libertății
Și din geniul lor cel mare, și din sufletele lor
Blașul ține aprins și astăzi furul de conducător.

De aceea Blașul este pentru 'ntregul neam mândrie
Ca și Roma cea eternă, el etern trebuie să fie
Propășind în re'nvierea strămoșescilor virtuți
Vecinic el va tot strălucire, ca și 'n timpii dispăruți.

Blașule! atâta jertfă ai adus tu la altar
Și-ai păzit focul cel sacru, al națiunei focular
În cât astăzi românimea ți se 'nchină cu adorare
Și din patru părți de lume îți trimite salutare.

O! rămâi ce-ai fost de-apururi, Sóre, Far conducător,
Blașule! unind trecutul cu mărețul viitor,
Să ai parte tot de lauri și de gloriă ce tot crește —
Revărsându-ți strălucirea peste neamul Românesc.

Preotul Vasile Berbecar Muntenescu.

La 18 Septembre st. n. 1900.

Dacă pe Români nu i-ar atrage la Roma numele, care-l poartă și limba, ce o vorbesc, ar fi de ajuns ca să-i potă atrage, — pe cum a zis un vechiu scriitor, — Columna lui Traian, care ridicată acolo — păstrează de 1794 de ani și anunță memoria faptelor lui, de când a străplântat coloniile romane în pământul Daciei, unde locuiesc până astăzi, — la finea secolului XIX, — păstrându-și datinile, numele și limba între grele împrejurări, în cât s'a părut unora că mai mult s'ar fi luptat pentru această, de cât pentru viață.

Este înse în Roma a fară de columna lui Traian și alt monument, carele, — pe cum are destinul de a atrage la cetatea eternă inimile poporilor de pe pământ, așa a ținut în vie atențiune și pe coloniile lui Traian din orientul Europei — acesta este „*columna fidei*“, primatul bisericii universale în Pontificile Roman, Păstoriul suprem și Părintele tuturor credincioșilor din lume.

Cum că urmașii Românilor au stat în continuă legătură a credinții cu acest Părinte începând de la Marele Constantin, prin decursul secolilor, pe timpul celor VII concilii ecumenice din răsărit până la Fotiū (886), la Michaiū Celulariu (1054) și până la sinodul florentin (1439) atestază Istoria martora timpurilor, și dovedesc monumentele necontestabile; nici nu detrage împrejurarea mai de aproape din patria noastră, — unde s'erbăm astăzi, — că în secolul X ar fi adus Iuliū de la Constantinopol pe Ieroteū, pentru că legătura între scaunul Pontificiū și între unele părți locuite de Români, nu s'a întrerupt, nu a încetat, ci s'a continuat și în secolii următori atât înainte cât și după conciliul florentin. Pași și încercări de a întreține legătura în acele părți, unde exista unirea și a o consolida, pe unde încă nu era lătită, arată istoria și ar fi multe dovedile, câte s'ar putea produce.

Din aceste considerațiuni, nu fără de cuvânt s'ar putea zice, că legătura unirei Românilor cu Roma — deși parțială, — nu a fost nici când de tot întreruptă și prin urmare s'erbarea jubilară de astăzi se poate considera nu numai ca jubileū ducentenariū al sfintei Uniri, ci și ca s'erbătoare jubilară de 200 de ani de la restaurarea și consolidarea legăturii de credință, întrerupte în parte la Florența în urma nisuițelor lui Marcu Efesin și a ascelilor lui, restaurate la Alba-Iulia și confirmate sub Atanasii.

A fost și este de mare însemnătate acel eveniment pentru catolicism în genere, fiind biserica Românilor gr.-cat. propugnaculul credinții în orientul Europei (v. oriens catholicus), ér pentru Români a avut și în trecut, are și acuma misiunea specială, carea firesce și-o va implini cu timpul. dacă poporul român cruțat de împrejurări va fi considerat și tractat după merit, și având *Teofili* și *Atanasii* ca cei de la finea secolului XVII le va sta tuturor la inima: *in dubiis libertas, in necessariis veritas, in rebus fidei unitas in omnibus charitas.*

Ioan Papiū.

În cele ce se țin de credință, avem să consultăm biserica Romei, catedra S. Petru. Știi, că pe aceea piatră a edificat Christos biserica sa. Ercei ce nu sînt în unire cu această biserică, peri-vor în vaturile rătăcirii, ca și cei ce nu au fost în arca lui Noe, pe timpul diluviului.

Blaș 16 Sept. 1900.

Dr. I. Rațiu
canonic metrop.

Alesandru Papiū Ilarian stipendiat din Blaș.

Bărbatul de o rară însuflețire, care și-a jertfit viața pentru elucubrarea istoriei românilor (I—II) și a desgropat „*tesaur de monumente*“ prețioase: *Alexandru Pop (Papiū Ilarian)* a studiat în Blaș anul I de filosofie, așa dar și Papiū Ilarian a fost unul din elevii școlilor din Blaș, Mai mult. O scrisore ce o publicăm mai la vale, ne conduse să aflăm că a fost supendist, probabil, la studiile juridice în Viena, de unde trecu la Padua (nu Pavia, cum greșit se scrie în unele manuale de istoria limbii și literaturii române) și acolo a luat doctoratul în drept.

Scrisorea, de care amintim, o aflăm între cărțile repausatului Vasile Pop, fost paroch al Budiului de câmpie, — cumnat lui Papiū, — căruia este și adresată epistola următoare, 1)

Blasiu 23/24 Ian. 1853.

Onorate Domnule!

Aci-ti tramit 30 Rh. m. c. din banii cei adunati din Istoria cumnatu-to si amicului meu A. Papiu, cari ti-au fostu promis pentru unu scopu public; acesti bani mi i-au datu spre a ti-i tramite Dumnitale Onor. Domn. Rect. Nic. Manu, in urma epistolei de la Alesandru a sera sosite. — Cu asta posta a tramisu mai multoru privati si însusi Episcopului o epistola, in care raspunde la unele dificultati in cauza stramutarei stipendiului la Padua, cari se scii — far de a le impartasi cuiva — ca in absentia Episcopului Maria Sa Papfalvi le-au fostu facutu-le. Credemu ca vor cadè 2) si va capeta stipendiulu si in Pandua; altramente e sanatos — noi inca ne aflamu bine si ve poftim serbatori fericite.

30 Rh. m. c.

Ioan Faur m. p.
profesor.

Biografi 3) nu spun, de unde avu Papiū mijlôcele de a să sustine în Viena și

1) manținem ortografia antoriului.

2) dificultățile.

3) dintre cari unii nu știu nici anul morții lui Papiū, ci scriu în manuale (edif. II-a !!) că a murit în 1879 (!) l. d. 1877.

în Padua, după ce el în 1848 rămase orfan de tată, iar mamasa preutesă veduvă săracă. Consăngenii mi-au spus că Papiū s'a bucurat de ajutoare private. Să nu fi sciut ore, că în Viena avu stipendii? Cât și de unde? Nu mai comentăm epistola atât de clară. Prin publicarea ei am dorit, să se facă mai multă lumină asupra *Blașului istoric*.

A. Viciū.

Îarna.

Vijie vîntul p'afară cumplit, — Ninge zi — nôpte, tot câmpu-l albit. Seunda căscioră cu 'ngustiil p'areți Stă troienită de tot sub nămeți.

Lângă căminul pustiū, fără foc, Mama, copiii, lipsiți de noroc, Galbeni la față de fôme și ger: Plâng îndreptându-și privirea spre cer...

Voî, ce 'n palate luxose ședeți, Făr' să vē pese de vînt și nămeți: Fie-vē milă de cei cari mor Îarna de frig prin bordeiele lor!

Bucuresci, 1900.

P. Dulfu.

Frumosă mișcare a fost unirea Românilor!

Fără pașul acesta remarcabil, noi nu am avé astăzi mai multă cultură de cât Bulgarii. Și încă mai mult! . . . Înainte de unire nu se învăța în școli de cât a cetii, a serie, a calcula. Apoi se mai învățau de rost psalmii, césurile, cântările liturgice. Tôtă instrucțiunea Românilor se mărginia la această. Nici o idee de geografie, de gramatică, de istorie, de sciințe esacte, de filosofie. După ce s'a îndeplinit Uniunea, se trimiteau tinerii români la Roma, în colegiul de la Propaganda. Acolo ei au învățat, nu a deveni catolici, ci a redeveni Români. Ei se renasc ca Latini! Monumentele, cărțile, manuscriptele, limba italiană chiar și cea de rînd, îi învăță, că ei se țin de o rasă superiôră și că și-ar puté cultiva limba mai ca și Italianii, mai bine de cât Rușii și Bulgarii. Fără Uniune noi nu aveam pe Șincai, nici pe P. Maior, nici acea pleiadă de ómeni devotați, de Apostoli ai Românișmului. Uniții sînt aceia, cari ne-au dat primele cărți de învățămînt laic, europén, apusén, latin. După ce Uniții au compus cărțile și deschis școlile, și neuniții au profitat de învățămîntul național. Șincai a deschis ochii tuturor Românilor; dar dacă el ar fi rămas pravoslavnic, nu ar fi învățat de cât să tragă clopotele și să cante cu un glas slobodit pe nas vecernia după obiceiul Grecilor. Șincai nu s'a format de cât în Roma. Dacă Uniții nu ne-ar fi deschis ochii pentru a putea contempla civilizațiunea latină, pôte că am fi fost înghițiți de Muscali. Kievul este antipodul Rusiei. Facă-se un Român Musulman, dacă-i place; inuse recunoscă partea mare ce a avut'o Uniunea la renascerea naționalității române. Etă ce cuget eu despre ea. . . ."

M. G. Obedenariū.

Tăria noastră din noi.

Credeul mieu este: Spre a ne susține și apăra națiunea și credința noastră românească contra atacurilor înverșunate ale inamicilor cari ne încunjură, avem lipsă de următoarele arme de luptă:

1. Zel și iubire neînfrântă către biserica noastră românească și instituțiile ei.

În ale credinței și disciplinei noastre bisericesti, cu nici un preț să nu ne lăsăm amăgiți de sfaturile sirenice și donurile danaice ale contrarilor nostri pronunțați.

2. Muncă și diligență neobosită pe toate terenele vieții noastre morali și materiali, de ore-ce: un popor moralmente bine întărit și materialmente bine situat, poate să înfrunte cu succes de izbândă toate uneltirile inamicului răutăcios.

3. Jertfă morală și materială pentru promovarea intereselor noastre culturale, de credință, știință, artă și meserii.

Cu aceste arme provăduți și întăriți — „nec portae inferi praevalerunt contra nos“.

Lugoș, 10 Septembrie 1900.

B. Densușan,
canonic.

Convingerea mea profundă este, că națiunea română, ca o sentinelă a civilizației latine în Orientul Europei, numai în unire intimă religioasă cu Roma Eternă, își va împlini înalta sa misiune.

Din ruinele migrației poporilor, din corupțiunea morală a fanarismului grecesc, din năvala umilitoare a slavismului bulgaro-sârbesc, și din ispitele protestantismului magiar: au ieșit la ivelă, mândră și cuceritoare, nobilitatea a Romei, salutând prin graiul nemuritorului Ioanițiu pe frații săi latini, în persoană venerabilă a Pontificelui Roman Inocențiu II, „Nos genere et sanguine Romani“, er prin faptul S. Uniri încheiat sub Marele Atanasiu Anghel s'au început realizarea sfatului providențial: „sicut sanguine, estote et fide Romani“.

Ast fel se întilnesc în cursul veacurilor dispozițiile providenței asupra neamului românesc. Și astăzi, prin rostul iubitului nostru Părinte Arhieru cu numele simbolic: Victor, putem însemna o dată epocală în cursul vieții noastre pline de lupte grele, pe cum și de strălucite triumfuri.

Sârbarea iubilară, ducentenarul S. Uniri să ne reamintescă originea noastră glorioasă, clarificată, nobilitată, prin apropierea străbunilor nostri de izvorul nesecat al adevărului reprezentat prin Catedra infalibilă a S. Petru, a Pontificilor Romani. S. Unire a tuturor Românilor cu S. Scaun Apostolic de Roma, va fi semnul biruinței desăvârșite și cununa eternă a aspirațiilor noastre naționale.

Îubirea intimă pentru biserica mea. pentru neamul meu, îmi dictează aceste cuvinte, și fericit mă simțesc, că le pot comunica fraților mei Români.

Șișesci 12 Septembrie 1900.

Dr. Vasile Lucaci
parochul Șișescilor.

MEDITARE.

Domne, frumoasă e lumea, frumoasă și desfătătoare — pentru cel ce are ochi să o vadă și minte să înțeleagă!

Cerul cu stelele, vîzduhul cu tainele lui, revîrsatul zorilor, sôrele calde și strălucitor, sistemul și ordinea în toate o vecinică minune, o minune demnă de un atotputernic creator.

Și sub cerul instelat, ca sub un cort iluminat și nemărginit — pămîntul, imbelșugat și împodobit de însuși Dumnezeu.

Priviți lumea asta frumoasă și o admirați!

Se revîrsă zorile, — și se desfășură tabloul, un tablou dumnezeesc. Codrul cu umbrele, crângul cu isvôrële, pădurea cu frunza și câmpul cu florile. Albinile și fluturii, vîntul verii și mirôsele — un vis, un deliciu, un farmec.

Și se înalță sôrele, mare și măiestros, și varsă lumină de aur pe pămînt. Și se începe concertul, concertul vieții. — Adierea Zefirului, șoptele isvôrëlor, ciripitul paserilor, fluierul păstorului și doina fetelor, dulce și doioasă, — un concert măiestros, o armonie divină. — Tot pămîntul ride și strălucesc. — o grădină mare și pompoasă, o grădină desfătătoare, o grădină în care vești cu ochii desfășurându-se procesul și taina vieții — grădina lui Dumnezeu.

Și omul — domn și stăpân în ea. Domn și stăpân, înzestrat cu simțiri, a vedea, a înțelege și a cunoaște. — Ales, frumos și deștept, cu daruri și aspirațiuni înalte, dumnezeesci — dorul să dorim, speranța să sperăm, credința să credem, și dragoste să iubim.

Domne, frumoasă e lumea asta, pentru cel ce are ochi să o vadă și minte să înțeleagă.

V. R. Buticescu.

Documente prețioase.

I.

Di Dr Ioan Ardelean nă-a pus la dispoziție pentru numărul festiv un act foarte interesant despre vestitul „suplex libellus Valachorum“ de la 1791. Este o epistolă a Episcopului Bob către Episcopul unit din Oradea Ignățiu Dărăbănt în care se arată ce sôrte a avut în dieta transilvaniei cererea amintită a Românilor. Cei ce vor asemăna argumentele perfide cu cari staturile transilvaniei la 1744. *) respingea cererile Episc. Klein în privința recunoșterii națiunii române ca a patra națiune politică, cu apucăturile viclene de cari se folosia dieta de la 1791. tot în această cauză, se vor convinge, că procedura nedreptă față de Români a fost în toate timpurile aceeași.

*) V. Dr Aug. Bunea: Episc. I. I. Klein.

*Illustrissime ac Reverendissime Domine Episcopo!
uti Frater Colendissime!*

His novalibus inservire volui Ilmae. ac Rasmæ Dni Vestrae I-o Quod Diaeta Nostra cum 9-na currentis finem sortita sit. quae per 8. mensium spaciū duravit. nec mirum. Siquidem negotia magna, et gravia fuerunt, coeterum pacate dederimus nos etiam Valachi Transilvani utpote Clerus, Status Militaris, Nobilitas, et Cives unum Memoriale. Suae Majestati Sacratissimæ, aliud vero nomine Cleri Uniti, utrumque a Sua Majestate missum est ad Illos Status et Ordines Transilvaniae et publice perlectum, datum fuit utrumque ad Deputationem ut suam opinionem daret, data fuit Deputationis opinio Itis statibus ibidemque perlecta, quae huius tenoris est; Valachos esse partim Romanorum Colonias, partim ex adjacentibus provinciis profugos. Status autem horum talis est. aliqui habitant in Comitatus et illi partim sunt Nobiles, partim libertini, partim Coloni. Nobiles eadem praerogativa gaudent qua Nobiles Ungari, libertini in locis liberis habitantes utpote oppidis eadem libertate gaudent qua Hungari libertini et Cives, partim Coloni et illi eodem modo tractantur qua Coloni Ungari aut alii, alii habitant in terra Siculica, et illi plerumque sunt Coloni sub aliorum jurisdictione degentes, illi tractantur prouti Siculi Coloni, aliqui habitant in terra Saxonica, horum Conditio deterior est quam Saxonum, nam instar subditorum, aut inquilinorum tractantur. quanquam vi citati in memoriali etiam Andreani aequali jure cum Saxonibus vivere deberent, hic potius laesos esse se conqueri possunt valachi, minus vero in Comitatus, ad hoc responderunt Saxones, se non esse alienos quo Valachos bonis Conditionibus recipiant. in sui gremium, hoc tamen modo fieri non posse ex eo. quod illi pauci sunt hic deputati, sed soluta Diaeta consultabunt cum reliquis, et planum elaborabunt qualiter et recipi et cultura Valachorum ibidem degentium procurari possit et ad futuram Diaetam adferent. de Clero; Cleri uniti privilegia ne in minimo quidem disputantur, de non Unitis Non Uniti juxta patriae leges et quoad nationem, et quoad religionem sunt tolerati, illos recipere status non possunt, sed in conformitate legum libero suae religionis exercitio vivant. Ut autem Valachi recipiantur et 4-tam nationem constituent, fieri non posse, cum sit contra systema hujus Principatus, sed cui se e quatuor religionibus univerint ejus privilegii vivant, praeterea popas valachicos esse multis superstitionibus imbutos, qui plebem iisdem imbuunt, esse praeterea male versatos, pro intertentione danda Dni possessores non se obligant, atque ideo portionem canonicam etiam adiment, interteneantur a suis auditoribus, praeterea declaratum est, Cleri Uniti et vel maxime Clericorum intertentionem in Seminariis esse nimis sumptuosam et delicatam, fiet itaque planum quomodo Clerici aleantur, ne a stiva avocentur et pro futura Diaeta praeparabitur. quomodo Valachi cultivari possint, pariter fiet planum, haec est decisio, et responsum ad utrumque memoriale, non quidem ad literam, sed ad sensum. hac modalitate respondent Iti Status Suae Majestati, instar novalium volui Dni Vestrae Ilmae scribere, reliqua quae universam patriam tangunt in articulis sunt redacta. Suae Majestati quantocius submitienda. Deputatio

etiam ascendet Viennam pro impetranda faciliori confirmatione Articulorum et petitionum.

Ego etiam his diebus movebo Balasfalvam per Dei Gratiam utcumque sanus fui. Sua Excellentia Generalis a Rall indigena factus sub finem Diaetae, his me favoribus comendans persevero

Illmae ac Rmae Dnis Vestrae

Claudiopoli 11. Augusti 1791.

ad obsequia paratus
Eppus Ioannes m. p.

Er în traducere românească:

*Illustrissime și Reverendissime Domnule Episcop!
ca Preavenerat Frate!*

Am voit să servesc Illuștrității și Reverendissimei Dvóstre cu noutățile următoare: I-ii că dieta noastră în a 9-a a lunii curente fu disolvată, după ce a durat 8 luni de zile, și nici nu e mirare, de ore ce acolo se desbătura afaceri interesante și de mare pond; de alt cum și noi Români Transilvaneni, adecă: Clerul, statul militar, nobilimea și cetățenii în terminul blîndi am înaintat Măiestății Sale Sacratissime un Memorand, er deosebit un alt memorand în numele Clerului unit. Ambele memorande fură trimise de către Măiestatea Sa la staturile și ordinele Transilvaniei, și fură cetite în public, după aceea ambele s'au dat la o comisiune pentru esaminare și pentru ca să-și dea opiniunea asupra lor. Comisiunea și-a și dat părerea și fu și cetită, carea a fost de cuprinsul următoriu: „Că Valachii sînt parte coloniele Romanilor, parte refugiați din Provinciile vecine. Starea lor este acésta: unii locuiesc în comitate, și aceia sînt parte nobili, parte libertini, parte jobagi. Nobili se bucură tot de acele drepturi, de cari se bucura nobili Unguri; libertinii, cari locuiesc în locuri libere, cum ar fi în orașe, tot de asemenea libertăți se bucura ca libertinii și cetățenii Unguri și ca alți cetățeni; er jobajii tot asemenea sînt tractați ca jobajii Unguri sau ca alții. Ear alții locuiesc în pămînturile sêcnișci, și aceia în mare parte sînt jobagi și trăiesc sub domnia altora, și aceia sînt tractați ca jobagi Sêci, Unii locuiesc în pămînturile Săsêșci, starea acestora e mai grea, ca a Saxonilor, fiind-că sînt tractați ca supuși și inquilini, deși în virtutea diplomei Andreane, — citate și în Memorand, — ar trebui să se bucure de asemenea drepturi ca a Saxonilor, aici se pot plînge Români că sînt mai stirbiți în drepturile lor, ear nu în Comitate, la ce respunseră Saxonii: că ei nu-s în contră, ca pe Români să-și primescă în sinul lor sub condițiunii anumite, înse acésta acum nu se pôte face din cauza, că deputații lor aici sînt puțini, înse după închiderea Dietei se vor sfătui și cu cei alalți și vor lucra un plan, cum se fie primiți și în ce mod s'ar putea promova cultura la Români aflători între ei, și că acel plan îl vor așterne Dietei procsime; *față de cler*: Privilegiile clerului unit nici de cât nu se trag la îndoială; *față de neuniți*: Neuniții conform legilor țării, atât în ce privește naționalitatea, cât și religiunea lor sînt numai tolerați și pe ei staturile nu-i pôte accepta, ei conform legilor să se folosescă de exercițiul liber al religiunii lor. Ca înse Români să fie primiți și să formeze a patra națiune, aceea nu se

pôte întimpla. de ore ce acésta ar fi în contra sistemului acestui Principat, ci dacă se vor delătura la una dintre cele patru religiuni, se vor bucura de privilegiile aceleia; a față de ceea ce preoții valachi sînt forțe superstițioși și acesteia superstițiunii le propageră și în popor, a față de aceea aș năravuri. Domni de pămînturi pentru întreținerea lor nu se obligă și pentru aceea și porțiunea canonică o vor lua de la dênși, de susținerea lor îngrijescă-se credincioșii lor; a față de aceea s'a enunțat: că susținerea Clerului unit, și în special a Clericilor prin Seminarie e prea costisitoare și delicată; se va prelucra așa dară un plan cum să se crească Clericii, ca să nu se desvețe de córnele plugului, și acela se va presenta dietei procsime, asemenea se va prelucra un alt plan, cum să se promoveze cultura între Români; acésta e decisiunea și răspunsul la ambele memorande, înse nu din cuvînt în cuvînt, ci numai la înțeles. Dieta în acest sens va scrie Măiestății Sale. Aceste ca noutate am voit să le scriu Illuștrității Vóstre, celealalte ce ating întregă țara, sînt redigee în articoli și acelea sînt de a se trimite Măiestății Sale.

Va merge și o deputațiune la Viena pentru esoperarea mai ușoră a ratificării articolilor și a cererilor.

În zilele aceste și eu mă voi reîntorce la Blaș, din darul lui Dumnezeu am fost destul de sănatos, la firea dietei Escelentia Sa Generalul a Rall s'a indigenat.

Cu aceste bunăvoiențelor recomandat rămân:

Al Illuștrității și Reverendissimei Dvóstre
Cluș 11 Aug. 1791.

Spre servitiie gata

Ep. Ioan m. p.

(Illuștrității Sale Ignațiu Darabanth).

II.

Ce merite mari are biserica unită pentru eliminarea literilor cirile din literatura română o dovedesce epistola canonicului unit din Oradea Ioan Corneli de dto 14 Oct. 1815 adresată Episcopului Vulcan.

Acésta scrisore este interesantă nu numai pentru că ne presintă chipul în care se seria pe atunci cu litere străbune, ei și pentru că conține date literare despre Petru Maior, dicționarul de la Buda despre vestitul Bojadși și despre încercările ce le-au făcut tot deuna Grecii, Bulgarii și Sêrbii ortodoxi de a ne împedeca întru eliminarea caracterelor cirile.

*Prêluminat, și Prêmărite Domne Episcopo!
Domne, și al meu Presul mie Grațiosissime!*

Domnul Revisor Maior, cu adîncă precepere și isqușită învătătură înfrumșetiatu și spre apararea, și polirea Nației, și limbei Nostre de totu fiendū învâpôetu și aprênsū, ar dori, si cu nêșque cuvênte pon' aquum adeveratū nomai la cei literați, si ânvétiați Români cunoscuti, a completă Lexiconul, si a înbogați limba, si a lumină Nația Nôstră, quarea intru esprimarea unor lucruri pon' aquum è sâracă si lipsită de termini espressivi, și a le face prin Lexicon (bene talmăcênduse) de comunū, si întrebunțiatore, si lumii Românesci inquitū prin schiote cunoscuti; Quarele si pon' aquum însuși mi le au indegetatū, si spusū qua se le bagū, si se le vîrescū în Lexicon: ei fiendū quô Domniă Sua este omul Typografie, si n'are spre acéa dela Marirea Tua plenipotentiă, și aduce amente (qua celū pâțitu) quô și pôte edice quineva, quô ce au făcutū acéa

fôrde scire Marirei Tuale, deci m'au comissū, qua acestū frumosū si bunū al sțu cugetū, spre folosul, si luminarea Nației si a limbei nôstre îndreptatū, se l facū Marirei Tuale cunoscutū si se dobândescū spre acéa grațiosa învoire, si milostivul cousensū, si respunsū, pentru quarele prin acésta umilită înscientiătore a mea scrisore cu detornică plecare mē si rogū, si întru adênsū supplicū Preluminatei Măirei Tuale.

Nu grăiescu eu aici despre numele Scienciilor, Măiestriilor Țêrilor, Cetăților, Țelilor pângânesci, s. a.; nu despre Titulile si Cortesiile cele politicesci Latine, cu quare quasi cu ale suale Banatēnii, vrēu se dicū, Aradēnii Nostri deplēnū si fôrî nêque o sfielă se întrebunțieză. nêque de terminii cei technicesci, quării fôrî îndoentiă toți trabue se între în Lexicon, quô fôrî acéa n'ajunge multū Lexiconul; ei grăiescu despre alte cuvente, de quare au fost lipsă pôn' aquum în limba Nôstră, qua se ne putemu respicā bene si frumos; quô, prequam ne bucurāmu noi, dache gâsimu în vreunū unghiū a Țerei, sēu în vreunū dialectū a limbei Nôstre ceva cuvēntu frumosū, si curatū românescū, așie și celor viitori, si de cultura Nației iubitori nepoți fôrî prigoniire ânche le va pârē bene aflāndu în Lexicon spre folosirea cé de comunū, si desteptarea Nației spre cuviosul traiv, de cei iubitori de polirea limbei puse esqușite, si spre esplicarea a torū obiectul frumose, lāmurite, si espressive cuvēnte.

Nu despre terminii, si cuvēntele technicesci, dicū, nu: quô dela Vienna ne au trâmisiș ânche si cuvēntele qua se le bāgāmu în Lexicon: de la Aradū plane ne rogā qua se punemū în Lexicon tôte cuvēntele Scienciilor, si terminii technicesci, ba ânche toama dela Mariatheresiopolu din Bânatū, Latini Ritus omu de cînste au scris inquoce, si se rogā se nu cruțemū cuvintele céle de lipsă și frumose Latinesci a le români, si a le scrie în Lexicon, qua se pôtă scôte din cărțile suale cu ajutorul Lexiconului cuvēntele cele Slovesci: de quarele, în quātū putemū, si noi ne ferimū; înse cele ce sînt aquum încetățite (civitate donata) pônē ce s'orū ânvétiați, si întelêge de toți bene si celor nouă, le ținemū, si le punem în Lexicon, trāgêndu, quare putemū, de la cuvinte Latinesci, sēu Românesci, prin deimpreuna îcuire cu domniitorii strămosii nostri Romani dedemult, Slavii le au luat si le au imprumutatū dela Români.

Și fiind quô Lexiconul, nu e carte bescricēscă, sēu Religionarie, si despre credință, ci carte politicēscă, si vistoria cuvēntelor limbei, spre folosul celor ce orū vrē se ânvétē limba nôstră, si spre polirea limbei făcută, n'are nêmine de a se scândălisî intr'insul, quô nu sînt alte celle intr'insul fôrî cuvēnte, si vorbe neconstruite, quare nu se ating de lége, sēu de dogme, neque altū queva opritū continescu intru sine; apoi de nu place cuiva vreunū cuvēntū, iée (tierce T. Dni) altul Synonimu, sēu de asemene insemuare, quô va află.

Celui întelptu, si iubitoriu de cultura Nației, ei va parē bene forțe de ivela acestui de multū, si de mulți doritu în limba românescă opus folositoriu, mai alesū, quô cu înalta buna voire, si mari sumturi a Măirei Tuale se lucră, se îndrêptă, se mai deplēnesce, si descrie, se se typârescā cu literile céle stramosesci, si proprii românesci; si n'a face qua neubitul de ghēnte românescă Grecū inturquitū Patriarchul de la Constantinopolū,

quarele vedându gramatica lui Boiadsî, unui Român Transdanubian din Vienna typărită cu litere Românești (Latinesci), adunând seboru din Greco-Serbuleți, l'au aforisit și de trei ori aforit în publicul Cetății anathema i-an strigat, prequam el însuși mai în susu numitul Boiadsî, fiendu quô are vinee aici, veniendu în dîlele aquête în quôce la culesu, ne au povestit, quô i-au scrisu unu cunoscutu bunu voitoriu din Constantinopolu; de unde dice, quô unii greci din Vienna se terescu, si fugu de el, qua de unu excomunicatu. Așie nu voescu Grecii si Serbii cultura, si perfectia limbei, si fericirea Nației nōstre, ci o pismescu, o impedică, si o strică, unde potu.

Mai multu, Imperatul Alexandru e omu altmētre istetiu, si galantu, insē totuși, mai în susu pomenitul Boiadsî legându doă exemplare din Gramatica sua frumosu, au făcutu cu una presentu Imperatului Alexandru, cu alta Craiului Borussilor. Imperatul Alexandru deschidēdu cartea, si vedēdu, quô e typărită cu litere lătinesci, n'aveți voi Românii slove, dicēdu cu neplăcere, de typăriti așie, i au datu cartea înapoi; insē Craiul Borussilor, qua quum s'ar bucura de acēa, voiosu o au primitu, si pre author cu frumosu daru l'au cinstit. Așie se cunosc toti pomii, din fructuri, ce fori de pomi sînt.

Prin acēste Părintescei Grației Mărirei Tuale cu fiēca plecare comēdatu, sārutāndu sântă Drēpta Mărirei Tuale, cu detornicā ascultare intru afundă Venerație remānū A Marirei Tuale

Buda, 14-a 8-vrie ann: 1815.

prēmilitu servitōriū

Ioannū Corneli m. p.

a cath. gr. biserici din O. M.
canonicu chartophilax.

Ba si Românii Transdanubiani, maguar quô limba lor e plină de cuvēnte grecesci, si mai toți sciu bine sērbēce, totuși ānche poftescu ași despurcă limba de cuvēnte străine, si nu le placu cele grecesci si sērbesci, numai cēle adevērate din lătiniie romānesci.

NB. Luāndu ponemu ceva cuvēntu, sēu terminu, quare nu e popularu în Lexiconu, totdeuna cu prefație: *Cuvēntu gramaticescu*, — *Scholasticescu*, *Juridicescu* il punemū, qua sē se scie, quô prostilor, si necārturarilor nu e cunoscutu deplēn si familiaru, ci numai celor ānvēțați.

„Voi muri“.

Chemarea Apostolilor a fost înfringerea păgānismului, învingerea judaismului și zidirea Bisericei universale pe ruinele acestora, ca ea să fie apoi omenime cālăuză cātră fericirea lumescă și cerescă.

Când Apostolii își începură grēua și spinōsa misiune de propagatori ai creștinismului, tōtă lumea era cufundată în păgānismul cel mai cras, cu excepțiunea Jidovilor. Religiunea păgānă ca product al păcatului și poftelor celor mai ordinari cu o mie de brațe a fost în stare să stringă la sine pre omul necapabil de a se lupta în contra pasiunilor sale desfrinate. Religiunea a îndestulit tōte înclinările desfrinate ale omului din Roma păgānă, ea lingușia de o dată superbia și sensualitatea. Cultul păgān

era împreunat cu cele mai josnice delicii omenesci și corespunde din destul și sentimentului și lipselor religioase, pentru că zēii păgāni nu au fost alt ceva, de cât personificarea vieții crude naturali. Așa a fost—pe cum ne arată istoria—la Babiloneni, Assirieni, Greci și Romāni, când acestia se aflau pe povârnisul decăderii morali.

Pentru o ast fel de lume, creștinismul apare ca ceva de tot noū, ne mai audit și necuprins de păgāni și acela de a dreptul și necondiționat pretindea credință și umilire înaintea crucii. Păgānul nutrea în sine ură nedumerită față cu Dumnezeu cel răstignit, pentru că alt cum nici nu-și pōte închipui pe Dumnezeū, de cât pompos și strălucitor. Răstignirea era pedeapsa celor mai mari făcători de rele, și apoi a grāi Romānilor despre un Dumnezeu răstignit, era absurd, era curată nebunie. Față de cultul păgān, ce nutrea puternic sensualitatea omului, religiunea creștină pare un lucru greoi și necuprins, căci nu făcea promisiuni pentru plăcerile desfrinate ale vieții. Față cu preoții păgāni, în fruntea cărora sta însuși Împēratul roman și în timpul acela, când gustul fin, științele și artele își ajunseră culmea, vestitorii religiunii creștine erau priviți ca barbarii cei mai desprețuiți și chiar dintre acestia cei mei urgisiți erau Jidovii, prin urmare și Apostolii.

Limba acestora, viața și înfățișarea lor, datinele și moravurile lor, cualificația lor era cu mult mai inferiōră, ca a Romanilor, cari primiau instrucțiune de la filosofi și artisti. Apostolii erau acușati cu *ateism* și se zicea despre ei, că sînt cei mai mari făcători de rele, cari țin conveniri secrete și țes conjurațiuni periculose contra statului. Crucea trebuie să triumfeze într'un timp, când Roma păgānă stăpānea lumea și când tōtă puterea lumescă era concentrată în puternicile ei mâni, când opurile filosofilor, oratorilor, poetilor, istoricilor aveau mare trecere înaintea marelui public roman. Un om a avut misiunea să dea pept cu acēsta lume păgānă, să o frāngă, să o sdrobescă, să o nimicescă, să o supună fără cruțare creștinismului.

Cine a fost acel om cutezător?...

Tōtă lumea s'a conjurat contra lui: minte și inimă, intelect și sensualitate, materie și spirit, tōte... tōte începură a să lupta cu înverșunare până la desperare contra celui om. Luptatu-s'a în contra lui însu-și împēratul, puternicul împērat roman, care s'a vedut amenințat și periclitat din temelii în puterea și demnitatea de *pontifex maximus* (capul cultului păgān); luptatu-sau contra lui țări singuratiche, guvernatori cari își temeau pozițiunea față cu poporul; luptatu-sau puternicii preoți păgāni, a căror existență mult-puțin depindea de la păgāni; luptatu-sau în contra lui școalele filosofice în frunte cu Celsus, Philostrat, Lucian, Iulian etc. Și când în fața acestui bărbat armele științei se adevēră de neputincioase, când critica fū silită să amuțescă, atunci ura păgānă trage sabia în contra celui om și a soților săi de principii și cu o furie turbată varsă sânge nevinovat și nimiceste, milioane de creștini timp de 300 de ani. Și cine eșă învingător strălucit din acēstă luptă uriașă? Omul...

Cine e acel om?!

În al 2-lea an al domniei împēratului Claudiu (42 an. d. Chr.) pe drumul *via*

Appia un om călătorește spre Roma. Ce va fi simțit în inima sa acest om simplu, când la prima privire vede Roma cu palatele-i pompoase, tēplele-i strălucitoare, statuele-i imponente, sgomotul amēțitor al stradelor? Ce a voit acest bărbat în Roma, în cloaca căreia se străcura tōtă murdăria lumii imorali de pe acel timp? A vrut el distracțiuni, pâne, ranguri, onoruri ori grația împēratului?

Departē!

A voit să cucerescă Roma, provinciile, munții și mările, imperiul, tōte popōrele, lumea întregă! Dar se pare, că el e numai un singur om fără cea mai mică vază și autoritate? Da, el...

Cine e temerarul? Să mai așteptăm.

„Spune-mi peregrine — se adresază un cetățan roman cātră omul nostru — ce ai să isprăvești în Roma?”

„Eū de aceea am venit, — răspunde peregrinul, — ca să dērim și răstorn idolii vostri și, să implānt Crucea pe altarele lor.”

„Minuat! Dar spune-mi de unde vii și unde-ți este patria?”

„Eū aparțin acelei națiuni, carea voi Romanii o uriti și persecutați; eū sînt Jidov” — răspunde călătorul.

„Dar pōte ești descendentul unei seminții renumite și puternice?”

„Nu. Privește acel pescar de la marginea riuului, aceea este și a mea măiestrie. Aur și argint nu am.”

„Dar, de când ți-ai părăsit măiestria așa că ai cercetat școalele filosofice și te-ai deprins în știința eloquentiei?”

„Nu, din tōte acestea nu sciu nimica.”

„Așa dară admirabilă trebuie să fie venerațiunea Dumnezeului, că fără știință și oratorie pōți cuceri omenii!”

„Nu, — îi răspunde străinul. — Eū predic pe un atare Dumnezeu, pe care omenii între doi tâlhari l'au răstignit ca pe un făcător de rele.”

„Și ce ne predică despre un ast fel de Dumnezeu?”

„Predic aceea învēțatură, ce nebunie este înaintea sumeților și dechiară rebel păcatului în onōrea căruia tēple s'au ridicat în acēsta cetate.”

„Apoi aici în Roma voești a predica tu atari învēțaturi?”

„Nu numai aici, ci preste tot pământul.”

„Până când?”

„Până la sfirșitul veacurilor, — fū răspunsul străinului.”

„Dară negreșit vei fi avēnd puternici sprijinitori la esecutarea planului tēu: pe înțelepți, nobili, avuți, ma pōte chiar și pe împēratul?”

„Celor avuți le dau sfatul, să-și desprețuiescă averea; celor înțelepți, să se supună jugului credinței; împēratului în față îi voi spune, să înceteze de a mai figura ca suprem cap al religiunii.”

Atunci Romanul stă uimit de cutezanța ne mai audită a străinului și-i mai adresază acestuia încă o întrebare:

„Dar aceea totuși o vei vedea și tu, că toți se vor revolta în contra ta, și apoi ce vei face?”

„Voi muri” — zise peregrinul cu rezoluție și solemnitate admirabilă.

Cu acēsta interesantul dialog se sfirșii.

Cine a fost acel bărbat neînfricat, care a declarat cu atāta tărie sufletescă, că va

zdrobi Roma păgână și va întemeia Roma creștină, cetatea eternă?

Nime altul, de cât *apostolul Petru*, cătră care a zis Christos: „*Tu ești Petru și pe acesta pētră voi zidi Biserica mea, și porțile iadului nu o vor birui pe ea.*”

Cu acēsta Biserică întemeiată pe neclătita credință a lui Petru apostolul și neluvinșă de puterile dușmane s'a reunit după lungă despărțire biserica română orientală a Ardealului acum sînt 200 ani în frunte cu marele mitropolit Atanasii.

Importanța acestui glorios act istoric și urmările lui binecuvîntate pentru neamul românesc tîgădui nu se pot.

Inspirați de acēstă S. Unire cu Roma, eternă a suferit esiliu marele episcop I. Clain, aū obosit și lucrat cu inimă românească și zel neadormit Petru Paul Aron, Gregoriu Maior, Ioan Bob, Alesandru Șulut, marele Vancea, și lucră de present cu cel mai infocat și nobil zel actualul mitropolit Victor.

Unirea cu Biserica Romei însemnează conservarea și progresul poporului român, căci „Porțile iadului nu o vor învinge pe ea” și Biserica unită în aceeași credință sfîntă cu Roma n'are să să témă de învingere saū nimicire.

Rămănea-vom decî în *veci nedeslipiți de Biserica Romei* și dacā se va recere vom lupta pînă la mōrte pentru S. Unire.

„Voî muri”.

Murēș-Uiōra în 12 Septembrie 1900.

Dr. Sebastian P. Radu
protopop.

Observări

la seria cronologică a Archiepiscopilor de Alba-Iulia și a episcopilor sufragani.

Înainte de asta cu 45 ani, cu privire la biserica română înainte de unire, autorul opului „*Acte și fragmente*” bine a observat, că „ierarchia aceleia în cea mai mare parte e obscură”, că „seria Archiepiscopilor de Alba-Iulia este necompletă și nesigură”, erā urma despre *sufraganii lor* a rămas numai în *titlul* unor Archiepiscopi, fără de a se sci măcar de numele episcopilor, cari aū ședut mai înainte pe acele scaune, și încă din cause parte pentru că acele episcopii cu mult mai înainte de unire ar fi încetat, parte pentru că lipsesc ori ce documente istorice față de acele episcopii¹⁾.”

Cugetat-am drept aceea, că cu prilejul sērbării iubilare de 200 ani a s. uniri în biserica noastră română, pe basa cercetărilor făcute și a documentelor publicate mie cunoscut, să contribuî la lămurirea trecutului istoric al bisericei române, respective al ierarchiei aceleia, și anumit în aceea direcțiune ca să *numesc* cu numele pe acei arhieriei cari fie ca Archiepiscopi, fie ca Episcopi sufragani, în anumite timpuri aū guvernau biserica română, dar numele căroră pînă aci nu ocure, nici în seria cronologică pînă aci cunoscută a Archiepiscopilor, — nici a Episcopilor sufragani ai aceloră; și ast fel după puțință să se întregescă ori să se corégă aceeași serie a Arhierieilor.

I.

Istoricul Alesandru Márki în opul său „*Aradmegye és Arad sz. kir. város Monographiaja*”¹⁾, tractând despre biserica română într'alte comemorăză că:

a) principele Sigismund Bathory cu d. 6 Febr. 1585 de episcop *transilvan* l'a denumit pe un anumit: *Spiridion*²⁾.

b) cu 43 zile după denumirea lui *Spiridion*, adecă cu d. 20 Martie 1585, tot același principe, pe Egumenul *Ioan* îl denumește de *superintendentele bisericei române*³⁾. Adauge înse tot atunci, că numitul *Spiridion* cu d. 23 Iunie 1607 și din partea principelui Sigismund Rakoczi se întărește în episcopia, despre care încă și la 29 Aprile 1608 se face amintire ca despre episcop român *transilvan*⁴⁾.

După ce în seria Archiepiscopilor propusă în „*Acte și fragmente*” între anii 1580—1595, adecă între arhieriei *Ghenadie* și *Ioan de Prislop* alt arhiereu nu ocură, și despre Ioan se afirmă că ar fi guvernau pînă la 1599⁵⁾.

După ce între anii 1605—1609 pe basa croniceii sincronice din Brașov se propune a fi fost Arhiereu unul cu numele *Teoctist*, pe când din decretul lui Sig. Rakoczi de d. 15 Ian. 1608 se cunōsce, că la acel an a fost un arhiereu român cu numele: *Sava* și așa pentru anii 1585 am avea doi arhieriei adecă pe *Ioan* și *Spiridion*, pentru anul 1597 pe *Dositeu*⁶⁾, ér pentru 1607 chiar trei, adecă pe *Spiridion*, *Sava* și *Teoctist*⁷⁾:

se pōte decî întreba, că dacā numiții arhieriei *toți* aū fost: *Archiepiscopi de Alba Iulia*, cum să se pōtă statori seria cronologică a aceloră? Érá dacā nu aū fost *toți* Archiepiscopi, cari dintre aceia aū fost arhieriepiscopi, și cari numai episcopi sufragani, și unde aū avut reședința?

Dacă s'ar accepta că sus numiții arhieriei *toți* aū fost Archiepiscopi cu reședința în Alba-Iulia (Belgrad), la acest cas seria cronologică a aceloră aproximative ast fel s'ar putea propune:

1) *Spiridion* din 6 Febr. — 20 Martie 1585, decî abia vre-o 43 zile.

2) *Ioan Egumenul*, — dacā e identic cu Ioan de Prislop, — din 20 Martie 1585 pînă în 23 Iunie 1607.

3) *Spiridion* éráși din 23 Iunie 1607 pînă cam la 1609.

Pe lângă seria acēsta ast fel propusă pentru anii 1606—1609 tot ne-ar mai rămănea doi arhieriei, anume: *Sava* și *Teoctist* pe cari nu i-am putea înșira în seria de mai sus, — și tot atunci ar resta ca să se constate identitatea Egumenului *Ioan* cu *Ioan de Prislop* amintit în decretul lui Sigismund Batory de d. 4 Iunie 1595.

În fața acesteii serie cronologice confuse afirm, că numiții arhieriei nu pot să fie *toți* arhieriepiscopi de Alba-Iulia, ci unii dintre aceia sînt de a se considera ca episcopi sufragani.

E bine! dară în restimpul de 24 ani (1585—1609) cari dintre cei 7 arhieriei nu-

¹⁾ Arad 1895. II/2, p. 239.

²⁾ Lib. Reg. Sig. Bathory 259/a.

³⁾ Lib. Reg. 298/b, 299/a.

⁴⁾ Lib. Reg. 116—12/a. → 116—12/a

⁵⁾ Pag. VII—VIII.

⁶⁾ Schematismul citat p. VIII.

⁷⁾ După Klein pentru an 1602 ar fi un Ioan III.

miți sînt de a se considera ca episcopi sufragani, óre numai *Ioan de Prislop* și *Teoctist* propuși în „*Acte*”, *Ioan III* după cronologia lui Klein și *Dositeu*, érá *Ioan Egumenul*, *Spiridion* și *Sava* ca episcopi sufragani ori dōră seria propusă în „*Acte*” are să sufere schimbare ca aceea, că *Ioan de Prislop*, are să fie sterș din acea serie, și să se suplinescă cu alți arhieriei.

Deslegarea *definitivă* a acestor întrebări de o cam dată este imposibilă. Combinațiunea mea este acēsta:

Din seria cronologică a Archiepiscopilor propusă în „*Acte și fragmente*” și în citatul Schematism., Ioan de Prislop ar fi să se omită, și ca succesor a lui *Ghenadie* să se suscepă *Spiridion* pe timpul de la 1585—1609, ori dōră pe timp și mai îndelungat.

Motive:

1) Despre *Spiridion* ca episcop *transilvan* al bisericeilor române avem două decrete, unul de denumire de la Sigismund Batory de d. 5 Febr. 1585, altul de nouă confirmare de la Sigismund Rakoczi de d. 23 Iunie 1607. A fară de acēsta este dovedit că acela la 24 Aprilie 1608 era încă tot episcop.

Nu putem înse tot asemenea afirma despre *Ioan de Prislop*, — despre episcopia căruia nu ne sînt cunoscut atari decrete.

Dară, dacā pentru *Ioan de Prislop* lipsesc atari documente, totuși pentru dînsul se face provocare:

a) la decretul principelui Sigism. Batory — decî tot la acela care denumise și pe *Spiridion* — prin care Vlădicului săborelor române din Ardeal. Ioan de Prislop i-se dă facultate de a putea aduna taxa de 1 fl. de la preoții săborelor române în biruința *cetății Făgăraș* cum și în alte părți ale țării noastre a Ardealului, din *obiceiū bētrân* de la *toți* popii românești sub puterea lui s'a sucuit a lua din an în an florenul¹⁾.

Documentul acesta strîns interpretat după opiniunea mea numai aceea ar dovedi, că acel arhiereu, a fară de bisericile tinătoare de teritorul *cetății Făgăraș*, mai avea sub puterea sa și alte biserici române din alte părți ale țării Ardealului, care din obiceiū bētrân solveau cercalatul de 1 fl., — nu adeverește înse hotărit și aceea, că *Ioan de Prislop* ar fi fost Archiepiscop, respective vlădic de Alba-Iulia, și încă din anul 1585, ca și *Spiridon*.

Sub espresiunea „*alte părți ale țării*” se pōte înțelege ori cercul jurisdicțiunei episcopesti diecesane a respectivului, ori aceea se refereste la espresiunea de „*datină observată*”, și în alte diecese românești ale țorei, érá cuvintele: „*preoții de sub puterea lui*” dovedesc, că nu *toți* preoții Ardealului aū fost sub iurisdicțiunea aceluia, ci acele cuvinte indirecte confirmă că a mai fost teritor, unde preoții aū stat sub puterea altui arhiereu român.

b) alt argument pentru arhieriepiscopia lui Ioan de Prislop se propune împrejurarea că pe toiagul arhieriepesc (?) de argint, donat de *Mihaiū Voda* ce óre când se păstra între cleniile episcopesti, era semnat numele aceluī arhiereu. Acest argument înse nu mi-se pare a fi destul de comprobător. Pentru că: mai întâi prin descrierea detaiată a aceluī toiag, ar trebui constat, că acela

¹⁾ Cronica românilor de G. Șincai anul 1596 în *Acte* p. 192.

¹⁾ „*Acte și fragmente*” p. XI. XIII. — Schematismus v. cleri Fogarasiensis pro 1842 p. XI.

într'adevăr a fost al lui Ioan de Prislop ca: *Archiepiscop* și nu este suficient numai simplaminte a accepta, că după ce pe acel toiag era semnat numele lui *Ioan de Prislop*, și că acela óre când a fost între clenodiile arhieresti ale Metropoliei de Alba-Iulia, acel Ioan ar fi fost chiar arhieriscop. Acel toiag a putut să ajungă între clenodiile Metropoliei și pe altă cale, de es. după încetarea episcopiei sufragane, Arhiericul căreia va fi fost Ioan de Prislop.

Este apoi bătător la ochi că deși *Dumitrie* (Napragyi) episcop rom.-cat. la 1602 face raport detaliat la împăratul Rudolf despre afacerile din Transilvania și în deosebi vorbește despre români și despre mănăstirea română din Alba-Iulia, nici cu un cuvânt nu amintește despre Metropolitul român de es. Ioan de Prislop, din contră aflăm că sub domnia lui Mihail Vitezul peste Transilvania pe la 1600 la curtea lui din Alba-Iulia se afla un Arhieriscop de *Trnova*¹⁾, care cred că nu va fi fost Ioan de Prislop.

c) Cu privire la Arhieria lui Ioan de Prislop mai ușor a-și accepta că, după ce mănăstirea *Prislopului* de Silvaș din districtul Hațegului întemeiată în vécul al 14-lea prin călugărul *Nicodim din Prilep*²⁾, și edificată respective restaurată la anul 1580 prin Safira fca lui Moise domnului din România, ca și o *archimandria* a fost reședința episcopilor sufragani ai Metropolei de Alba-Iulia³⁾, — după ce acel *Ioan* se supranumesc de *Prislop*, acela aieve a fost numai episcop sufragan cu reședința în mănăstirea *Prislopului* érá nu Arhieriscop de Alba-Iulia. Sigismund Báthory a putut să dea acelaia jurisdicțiune și peste districtul Făgărașului din care district Principele Apafy Mich. de es. și la 1662 numai partea de *dincóce de Olt* se lasă sub puterea Metropolitului *Sava Brancoviciu*, (1656—1680) pe când partea dincolo de Olt o supune sub jurisdicțiunea Metropolitului emerit *Daniil*⁴⁾.

e) În urmă, pe *Ioan de Prislop* îl consider identic cu Ioan, carele în decretul său de denumire se numesc „*Egumen*“ care denumire nimerit se póte aplica la Ioan de Prislop unde drept cu puțin înainte cam la 1580 s'a restaurat mănăstirea, egumenul căreia a putut fi numitul Ioan⁵⁾.

Dacă înse combinațiunea acesta nu s'ar puté accepta și *Ioan de Prislop* are să cuprindă loc în seria Arhieriscopilor, atunci pe baza documentelor mai sus comemorate seria Arhieriscopilor s'ar mai putea combina și în chipul următor: după *Ghenade* a urmat *Spiridion* din 6 Febr. 1585 — 20 Martie 1585.

Ioan de Prislop sau Egumenul din 1585—1599.

Teoctist pe la anul 1605.

Spiridion a doua óră de la 23 Iuniu 1607—1609. Apoi se fi urmat

Dositciu

¹⁾ Cfr. documentele de d. 29 Martie și 17 Octomb. 1600.

²⁾ „Civitas Serbiae olim celeberrima regumque sedes“, unde la 1258-1277 se amintesc locuitorii români. Cfr. Iiricek „Geschichte der Bulgaren“ pag. 218, Hașdeu „Istoria critică“ Fasc. II.

³⁾ Șematismul Dic. Lug. 1891 p. 10.

⁴⁾ Lib. Reg. XXVI. 172—9, XXVII 420—1 și 406—7.

⁵⁾ Se póte că acesta e *Ioan III* din seria Arhieriscopilor, propusă de Klein, „Acte și Fragm.“ p. XIII.

II.

După cum s'a arătat mai sus *Spiridion* a fost episcop *transilvan* între anii 1607—1609 și póte mai încolo. Dară tot la anul 1608 se pomenește un Arhiereu al anumitelor biserici ale Românilor de pe teritoriul *transilvan* cu numele *Sava*¹⁾. Să intrébă deci că fost-a și acesta Arhieriscop de Belgrad (Alba-Iulia) ori episcop sufragan?

Față cu acest arhiereu, încă sînt opinii diverse. Așa:

a) *G. Șincai* în „cronica Românilor“ și *Petru Maior* în „Istoria biser.“ la an. 1608 nu face amintire de *Sava* Arhieriscop de Alba-Iulia, ci pe un *Sava II* Brancoviciu îl pomenește la 1659—1680, și despre care afirmă a fi identic cu *Sava Bribicenusis* (de Bistra) amintit în actul chirotonirei episcopului *Partenia* de la Muncaciú (1651).

b) În „*Acte și Fragmente*“ de o parte afirmă că *Sava I* Brancoviciu a fost Arhieriscop între 1656—1680, pe atunci de altă parte în „*Arhivul*“ său din 1870 publicând citata diplomă lui *Racoczi*, d. 15 Ian. 1608, în notă la aceea își exprimă părerea că *Sava Vlădicul* amintit în acea diplomă este un nume nou în seria Arhieriscopilor de Alba-Iulia divers de *Sava Brancoviciu*. Aduge apoi, că „datele aceste contrase cum vor să se încheapă, e anevoie a se pricepe“.

c) *Tincu Velea* în „Istoria biser.“ din 1865 afirmă că la 1600 a fost un metropolit în *Boroș-Incu* cu numele *Sava*, care de frica Turcilor cu tot poporul a fugit în Transilvania, unde după mórtea Metropolitului *Daniil* la 1618 s'a făcut Metropolit.

d) *Pușcariu* în „Date istorice“ scriind despre familia Brancovics (pag. 126), afirmă că *Sava Brancoviciu* mai întâiu episcop la *Boros-Ienó*, s'a făcut Metropolit la Alba-Iulia (1656—1680) deci identifică pe *Sava* de la 1608 cu cel dia anii 1656—1680.

e) *G. Barițiu* în opul său „Părți alese din Istoria Transil.“ citând diploma lui *Racoczi* din 1608, de óre ce comuna *Vajdafalva* amintită în aceea o cercă în Făgăraș, indirecte crede că acel *Sava* va fi fost Arhieriscop de Alba-Iulia.

În fața acestor opinii diverse după cum la 1894 pe larg am demustrat în „Unirea“ susțin că *Sava vlădicul* comemorat în decretul citat din 1608 nu a fost Arhieriscop de Alba-Iulia, nici este de a se confunda cu *Sava Brancoviciu* de la anii 1656—1680, ci acela a fost episcop sufragan peste bisericile române și sêrbești din ținutul dintre *Criș* și *Mureș*, cu reședința în *Boros-Ienó* și în *Lipova*, unde cum că și mai târziu adecă între anii 1642—1685, a fost *Episcop* român să cunoște din următoarele:

a) Principele *G. Racoczi II* cu d. 15 Decembre 1648 notificând comitatului *Zarand*, că pe *Petru Concsay* din *Ciuciú*²⁾ l'a întărit în *senioratul românesc* guvernat prin antecesorul său cu nevrednicie, și i-a promis că îl va apăra în contra infestărilor *Vlădicului* și ale altora, punându-i condițiuni drept ca și cele puse la 1652 protopopului român calvinizat *Petrascu*, din *Maramureș* și arhiericului *Ilie Orest* (1660—1642).

¹⁾ Decretul lui Sig. *Racoczi* d. 15 Ian. 1608.

²⁾ *Ciuciú* cu castel la 1610 a fost a familiei *Nic. Segyey*, — mai înainte a familiei *Betlen*.

b) Predicatoriul calvinesc *Toma Kisfalvy* din *Ineu* și *Andreiú Hunyadi* seniorul tractului *Bibare* cu d. 16 Oct. 1685 se rógă de principele *transilvan* ca locul de alegere a episcopului (calvinesc) să-l pună în *Szilágy-Somlyó* érá nu în *Baia-mare*. Și apoi mai adaug, că de óre ce și până aci tot principele i-a ocrotit în contra infestărilor străinilor și ale *Vlădicilor*, și acum la dñsul recurg¹⁾.

Sub infestările *Vlădicilor* sînt de a se înțelege nisuințele acelora puse în contra tendințelor de proselitism calvinesc și român din părțile *Orăđii* și în teritoriul între *Criș* și *Mureș*, pentru ilustrarea căruia servescă scrierea principelui *Racoczi* din 1648 mai sus citat, unde notifică că noului senior român calvinizat *Petru Csucsay* i-a pus condițiuni că „Cuvintul lui Dumnezeu să vestescă în limba română și să facă ca și preoții subalterni să vestescă. Tot acesta să urmeze și cu *Catechismul* (care drept la acel an l'a edat românesc *Stefan Fogarasy*) și că bobónele cele multe ce până aci le-a observat la botez și la încheierea căsătoriilor să le părăsescă, despărțiri de căsătorie fără știrea superintendentului unguresc-ortodox să nu facă, să țină rînduelele principelui în acest respect înainte de 5 ani date. În tóte afacerile să asculte de episcopul ortodox-unguresc. Și de óre ce fărădelegile în tot locul a început a se lăți, principele a conces acelui senior ca să pótă visita bisericile de sub jurisdicțiunea sa, și după dîregătoria sa, după datina de până aci să facă invitațiunile. Lasă preoților de sub jurisdicțiunea acelui senior ca sub pedépsa pierderii beneficiului, pe acela să-l recunoscă de protopopul lor și să-i dea cuvenita ascultare²⁾.

III.

În seria cronologică a Arhieriscopilor propusă în „*Acte și Fragmente*“ după *Ilie Orest* (1641—1643) se pune *Simeon Stefan*. Numitul istoric *Marki* înse amintește că principele *transilvaniei* *G. Racoczi I*, la 1642 a pofitit de la noul *vlădică român* cu numele „*Milovițiu*“ ca să facă ca preoții de sub jurisdicțiunea sa să se lase de birbitelirea (*birbitelés*) în limba străină.

Așa dară între anii 1640—43 am avea doi Arhierei români, pe *Ilie Orest* la 1641 și pe *Milovițiu* din 1642.

Dacă s'ar admite că aceia ambii au fost Arhierescopi de Alba-Iulia atunci seria cronologică a acelor Arhierescopi s'ar întregi ast fel:

După *Genadiu* mort la 1640 ar fi urmat *Orest* 1641—1642. când a fost depus, după acesta a urmat *Milovițiu* 1642—1643. Acesta întregire ar fi admisibilă dacă în decretul lui *G. Racoczi I* din 1643 nu s'ar zice că antecesorul lui *Stefan Simonic* a fost *Elia Iorest*.

Drept aceea sîntem siliți a afirma că Episcopul *Milovițiu* din 1642 va fi fost episcop sufragan éráși din părțile între *Criș* și *Mureș* ca următorul lui *Longin Brancoviciu*, care la 1640 din cauza forțelor calvinismului a abzis și a trecut în România.

¹⁾ *Török emlek*, IX, 101—2.

²⁾ Lib. Reg. XXIV, 43/a—44/a, unde după cum afirmă *Marki Sándor* și față de alte ținuturi să fac tot ascemenea dispozițiuni.

IV.

Tot în „Acte și Fragmente“ se propune ca Archiepiscop *Paul Turdași* la anul 1569¹⁾.

În posesiunea bisericeii gr.-cat. din comuna Turdaș districtul protopopesic al Orăștiei se află un Triod tipărit în Tergoviște la 1749. În acest Triod pe pag. 77—96 pe marginea foilor se află scris cu litere următorul document:

„Să se știe, cum că la an. 1582 de la Christos, biserica de la Turdaș din Căsta care încă de la Daci rămase românilor a fost sub stăpânirea *Episcopului Alexa Turdas* împreună cu toate pământurile de la câmp. Dându-se apoi dintre noi, dintre români calvinii *Ion Baldea* cui i s'a dat apoi nume unguresc: *Satmári Iános, Dumitru Zeledințan*, care după aceea s'a numit *Lozsadi Demeter, Gruia Petru*, care cu acest nume a și rămas și *Capruș Adam*, ce s'a numit *Kapronay Adam* împreună cu femeile lor și copiii cu numărul 26 de suflete, Craiul Ardealului *Măria Sa George Racoczi* la an. 1652 ni-au luat biserica cu pământurile de la câmp împreună și au dat calvinilor, ce său numit mai sus, pentru care multă vrajbă am avut cu ei, ci neputând pridiidi am fost siliți a ne face altă biserică și aceea de nouă care am lipit-o cu pământ și am văruit-o. În Turdaș mensa *Cirișer* la an. 1655 *Grigorie Vlad m. p. paroch Turdașului, Darabant Lazar*, (. . . rupt nelegibil), *Baldea Alesandru, Todor Onu, Lula Adam, Todor I. (nelegibil) Muntean Petru, Vlad Adam, Roman Dumitru, titorii bisericeii*²⁾.

Combinând acest document cu nota lui *Sam. Klein* publicată în „Acte și Fragmente“ pag. 272 se constată că:

a) adevărul celor scrise despre *Paul Thordoși* episcopul românilor, că adevă, acela într'adevăr silit de persecuțiunile proselitismului calvinesc, ca unul care n'a voit să îmbrățișeze secta calvină, a trebuit să abzie de episcopie și să treacă în România.

b) că dacă episcopul *Paul Thordoși* în seria Archiepiscopilor are să cuprindă loc pentru anul 1569, atunci *Alexa Thurdaș*, ori este de a se suscepe în aceeași serie între *Ghenadiu* și *Ioan de Prislop*. respective *Spiridion*, adevă între anii 1582—1585, ori să se zică că *Alexa Thurdas* a fost episcop sufragane de es. în Fel-Dyod (Gioagiul-de-sus) Cir. diploma *Isabelei* din 1557 pentru episcopul *Cristofor*, sau de la *Prislop*.

V.

Auctorul *Ios. Lad. Pic* în opul său „Über die Abstammung de Rumänen“³⁾, tractând despre biserica română, respective despre Metropolia aceleia, spre a demonstra, că aceea biserică a avut Archiepiscop, pe baza celor cuprinse în colecțiunea *hevenesiană* (XXIV—227) amintesc pe un anumit *Abrahamus Pap ecclesiarum in Transilvania valachicalium Archiepiscopus*, fără a indigita anul guvernării, ori reședința aceluia. Neputând până aci a scruta în amintita colecțiune, nici că pot stabili, că ore acel episcop, la ce an ar fi de a se suscepe în seria Archiepiscopilor de Alba-Iulia.

¹⁾ Pag. XIV și 272.

²⁾ Comunicat de către *On. Dem. Iancu* paroch în Turdaș.

³⁾ Pag. 219 not. 25.

VI.

Despre Archiepiscopul *Daniil*, în „Acte și Fragmente“ cu positivitate nu s'a statorit anii guvernării. Față cu acela este să se întregescă, că fu denumit la 1651¹⁾, și că prin diploma lui *Apafy de d. Micola* 23 Aprilie 1662 data lui *Sava Brancovics*, — pe credincioșii cei dincolo de Olt i-a lăsat sub jurisdicțiunea episcopului *Daniil*²⁾.

VII.

Cam din vécul al 17-lea începând în titula arhiepiscopilor de Alba-Iulia se află suscepută și numirea episcopiiilor sufragane ca a *Vadului, Aradului, Satmarului, Maramureșului, Silvașului și Făgărașului*, fără ca până aci să se cunoscă după nume arhereii acelor episcopii (Cfr. *Dalteria* de la *Ghenadiu* dto 4 Dec. 1628, noul Testam. tipărit la mandatul lui *F. Racoczi*).

La expoziția milenară a Ungariei din 1896, de către capitulul, respective Episcopia rom.-cat. transilvane din Alba-Iulia, a fost espusă o iconă a s. *Nicola*, depinsă, respective incisă pe o tablă de aramă ori de argint în formatul unei table de evanghelier: Icona aceea represintă pe s. *Nicola* în ornat arhieresc infrumșetă cu petrii scumpe, ținând s. evanghelie.

În partea superioară a iconei era inscripțiunea cu cirile: *Svti Nicol. Is. Xtos Maria*. Sub iconă în limba slavică cu cirile era inscripțiunea: „*Molba Ababgia Episcopa Anastasia O Vadu O Ugroch. Nicorasia icona Zato Zajt. M. M. E. 1^a*“.

Trimis-am această inscripțiune în deosebite locuri ca să se traducă în limba mie cunoscută. dară deslegare deplină nu am primit, din cauză că unele cuvinte ale acelei inscripțiuni ar fi contrase ce nu se pot deplin tălcui. Dară toți au afirmat că este vorbă de episcopul *Atanasie* a *Vadului* unguresc, ori al Ungurilor, și că *Vato* va fi scurtare din *Veliato* — veacul. — Cuvintul „*Molba*“ în loc de „*Molitva*“ ar însemna rugățiunea, — sau după *Cuvioșia* după cum se intitulăză „*Pop Gábor de O város*“ într'o scrisore a *Vlădicului Inocențiu Klein* de datul *Gherla* la 30 Decembrie 1747.

Ori ce sens să aibă așa dar inscripțiunea citată, aceea fără îndoială dovedește că a existat episcopia sufragane a *Vadului* în fruntea căruia a stat ca Episcop *Atanasie* pe timpul ce ne-ar indica cifrele: *M. M. E. I.* când acele s'ar descifra.

Eră cum că reședința episcopiei *Vadului* a fost: *Vadul de lângă Deș*, acesta după informațiunile primite încă la 1897 de la oficiul parochial din *Bogata-română*, dovedesc următoarele:

a) Numirile unor părți din hotarul comunei că: „*ritul Vlădicei*“ „*fântâna Vlădicei*“ — locul ce se estinde în jurul delului numit: „*Cetățeaua*“ se numesc al *Vlădicului*.

b) bătrânii din comuna *Bogata-română* spun ca tradițiune că strămoșii lor au fost iobajii *Vlădicului* din *Vad* unde umblău și la biserică.

c) Biserica de peatră edificată în stil gotic, din *Vaad* este foarte veche, căci nime din popor nu știe nici când s'a zidit, nici că afară de aceea ar fi existat o altă biserică de es. de lemn. În lăuntru bisericeii, în

¹⁾ Lib. Reg. XXVI 127—9.

²⁾ Lib. Reg. XXVII, 420—1 și 407—8.

apropiere atât în partea demézăzi cât și cea de meză-nópte, în pãrete sint tăiate câte două locuri de ședut, despre cari se crede a fi fost scaunele călugărilor sfetnici ai episcopului.

Archeologul repausat *Carol Torma*, care la anul 1876 a cercetat și comuna *Vaad* și acolo a luat notițe despre nescari inscripțiunii vechi romane aflătoare și în biserica din *Vaad* a afirmat, că aceea biserică s'ar fi edificat cam la începutul vécului al XVI-lea.

d) Episcopia *Vadului* va fi avut și dominiu, care l'a ocupat familia *Kornis*, inse, tot a mai lăsat pe sama bisericeii 200 jug. cari în urma comasării din 1845 s'a nimicit.

În cele de sus am împărtășit cele ce mi-au fost cunoscute cu privire la seria cronologică a Archiepiscopilor de Alba-Iulia și a episcopiiilor sufragane. Dea bunul Dumnezeu ca bărbații de știință a-i bisericeii române să pună cât mai mare pond pe scrutarea trecutului istoric al ierarhiei acelei bisericeii, de care în bună parte este legat și trecutul istoric al poporului românesc supus acelei bisericeii.

Ioan Boroș
canonic.

Echouri de peste Munți.

Craiova 31 Aug. 1900.

Iubite Domnule Domșa.

Neavând timp se scriu, nici să viu, ca să ia de aproape parte la serbarea aniversării ce pregătiți, salut din depărtare *Blașul*, cum cred că face cu această ocaziune fie care bun român. Pentru că *Blașul*, grație unirii. a fost lăgănul deșteptării naționale. Salut cu venerațiune umbrele marilor prelați, *Inocențiu Micul* și *Petru P. Aron* cari au ridicat acolo primele școle românești. de unde au eșit nemuritorii apostoli ai românismului, *G. Șincai, P. Maior, S. Micul*, mai apoi *S. Bărnuz, Bariț, Mureșan, ș. a.* Și cu o îndoită iubire trebuie să salute acele clasice locuri toți aceia cari, ca și mine, ca și noi, au petrecut acolo anii fericiți ai copilăriei și adolescenței și și-au încălzit sufletul la lumina științei și a mărețelor suvenirii, de cari este atât de bogat modestul orașel al *Tirnavelor*.

M. Străjan.

„O singură scânteuță mai licuréză printre negurile cerului și asemenea încêferului despre zi se apropia de noi . . . Pe când la noi nu mai exist de cât vre-o două-trei buchernițe grecesci, din colo de munți înfloriau școlile adevărat române din *Blaș*. . . . „Originea școlilor *Tranne* nu datéză mai în apoi de mijlocul secl. al 18. Dar cu cât începutul lor este mai în cõce, cu atât fructele, ce au adus gintel întregi, sint mai măntuitoare pentru generalitatea națiunii“.

„Prin uniune se deschide o nouă eră pentru cultivarea românilor *Transilvanii*“.

„*Ioan Micul* (adevă întemeiătorul *Blașului* episcopul *Inocențiu Clain*) este primul fondatoriul al culturii *Transilvane*“.

La p. 113. descriend avintul școlilor din *Blaș* încheiă: „renumele liceului din *Blaș* cresce vedând cu ochii, viață și lumină răsărind în toate părțile. Părea, că geniul vechii Rome se scólă din mormintul său seculariul spre a mai insufla o dată coloniile lui *Traian*“.

Misail.

ODĂ

LA IUBILEUL DUCENTENARIÛ AL SF. UNIRI CU ROMA.

Urla sãlbatic marea; mereu crescea furtuna
Noianul cel de apã 'n adãncuri sbuciumãndu'l
Prin nouri grei și negri a dispãrut și luna . . .
O noapte grea domnesce . . . În creeri dõrme gândul
Și numai spaïma morții se svãrcole într'una.

Pe valuri sã zãresce o naie aprõpe frântã . . .
Și vânturile 'n cõste o lovesc cu-a lor furie . . .
Din val în val, sãrmana, cu grõzã se aventã,
Cãrmaciul stã la cãrmã. Cu vorba-i argintie
O rugãciune 'nalțã spre cer, o rugã sfântã.

Un vânt cumplit o bate spre-o parte-a mării 'ntinse,
Èr altu 'ntr'altã parte o 'npinge și o mãndã.
Și valul de sub dînsa, cu lãcomie-aprinsã
Vrea s'o înghitã lacom . . . Pornirea-i e pãgãnã . . .
Și põrta nãgrã a morții 'naintea-i stã deschisã.

Și sfînta rugãciune spre ceriuri se înalțã;
Atãta foc e 'ntr'însa, ș'atãta 'nduioșare —
Cãt inima de sloiuri cu focu-i o desghiașã;
Èr ochii-i ard în lacrimi. S'aprinde tot mãi tare
Ferbintea, sfînta rugã spre-a lumilor viațã.

Voit-a Provedința, cãci ea ne põrtã-n samã,
Sã fim legați cu Roma, cu mama nõstrã dragã
Prin neam și prin credinșã. Èr azi pe noi ne chiamã
A nõstre inimi pline de o forșã nouã, întreagã,
Ca sã serbãm doi secolti de luptã fãrã teumã.

În zãri atunci — o Dõmne, ce mare ți-e puterea —
Un caier de luminã în orizont s'aratã
Și vine cãtrã mare. Acẽsta'ți este vrerea
Și voia ta, stãpãne, în tõte se aratã! . . .
Lumina vine, cresce . . . Și cresce mãngãderea.

Pe naia sbuciumatã. Un ânger din luminã
Rãsare, vine-aprõpe, aripile și întinde
Cãrmaciului deasupra. Privirea-i e seninã
Și 'n ea un foc de viațã se pare cã s'aprinde
Și brațele 'și întinde cãrmaciului: „O vinã!”

Cu patimã îl strînge la pept, și înc'odatã
Ș'o vorbã, numai una, putu atunci sã zicã,
Și vorba asta sfîntã fu „Roma“ . . . E salvatã
Corabia de-acuma. Perit-a ori ce fricã
Spre Roma nõstrã veche, corabia se 'ndreaptã.

S'apõi de a Cetãții eterne, naie tare
Legatu-sa a nõstrã corabie sdrobotã. —
E mult de-atunci, doi secolti! Și este tot mãi mare
Încrederea în asta unire mult doritã
Și nu mãi purtãm fricã de a mării turburare.

I. Agãrbicean.

Unirea credinței—cerënd.

Ne rugãm în sfînta liturgie zilnic
„pentru unirea tuturor“. Cerem de la Dum-
nezeu „unirea credinței“. Darã atãta nu e de
ajuns, ci în tot de una sã ne aducem a
minte de cuvintele: „Ora et labora.“ Sã nu
ne temem de învinuirea, cã deprindem pro-
selitismul, — prinderea de proseliți ne e
poruncitã, ne-a poruncit-o cuvîntul Mântuito-
riului și esemplul Apostolilor.

Sintem deci datorii, sã deprindem pro-
selitism pentru adevãrul creștin, care e numai
unul. Darã în luerul acesta sã ne ferim a
folosi arme lumesce și sã folosim numai ar-
mele adevãrului și darului lui Christos.

În special biserica nõstrã romãnescã
își are în privința acẽsta misiunea sa spe-
cialã. În împlinirea misiunii acesteia avem,
sã cercãm a delãtura cu arma dragostii în
rîndul cel ditãiu pedecile acelea, cari numai
par a se împotrivi unirii credinței și se fo-
lolesc numai ca pretexturi spre a susține între
Romãni desbinarea credinței. Avem sã arẽ-
tãm, cã diferențele, ce existã între bi-
serica apusanã și cea rãsãritenã, sint în
partea cea mãi mare numai la pãrere.

Așa existã între cele dõnã biserici bunã
orã diferența în chipul de a se însemna cu
semnul crucii. Apusanii duc mãna mãi în-

tãiu la umãrul cel stîng și dupã aceea la
cel drept, pe cãnd rãsãritenii o duc mãi
întãiu la cel drept și dupã aceea la cel stîng.
La diferența acẽsta firesce cã încã s'au pro-
vocat, cei ce spre a susține desbinarea re-
ligioasă dintre apus și rãsãrit s'au folosit
pãnã și de mijlocul acela, cã cu o mãnã și-au
netedit bãrbile, erã cu cealaltã au cercat
în zãdar, sã netedescã bãrbile preoșilor
apusanii celor rași. Și totuși diferența aceea
nici nu e diferențã, ci dîmpotrivã e o ma-
nifestare a unitãții. Avem nmai sã asemãnãm
formulele, cu cari însoțese Latinii și Grecii
înemnarea cu semnul sfîntei cruci. Grecii
zic: τοῦ ἁγίου Πνεύματος, pe cãnd Latinii:
„Spiritus sancti.“ E deci învederat, cã topica
grecescã și latinescã a hotãrit, ca grecii sã
punã mãna pe inimã mãi pe urmã, cãnd
rostesc cuvîntul Πνεύματος, erã Latinii sã
o punã pe inimã mãi întãiu, cãnd rostesc
cuvîntul „Spiritus.“

Așa ar putã, sã se delãture partea ceea
mãi mare a diferențelor acelora așa, cã mãi
pe urmã ar rãmãne numai — primatul epis-
copului de Roma și indisolubilitatea casã-
toriei. Èrã de delãturarea acestor dõnã
diferențe se va îngriji apõi darul sfîntului
Spiritu, carele tõte le plinesce.

Dr V. Szmigelski
cauonic.

Cugelãri și meditaři.

Vanitatea la femei e: dracul
împelițat!

Fii sincer cu deapropoalele tãu, —
ș'apõi lã-te la fugã, bãiete!

„Zorzone“ lumel — — și-o stã-
pãnesci!

Nimis nu-i mãi desastros în ur-
mãri, ca naivitatea femeii cu minte!

Mila, crușarea, e arma femeiescã,
care adese se rãsbundã.

Sigilul de autenticitate pentru
amor e — — jalusia!

Cu cãt cineva e mãi reputincios,
cu atãt se întãritã mãi rãu!

Nici-cãnd amicul nu va fi atãt
de generos ca inamicul.

Beiuș IX. 1900.

Viora din Bihor.

Biserica din Șișești, motivă pentru S. Unire a tuturor Românilor.

Șișești! Ce nume! Câte suveniră plăcute și mari! dar câte dureri și câte suferințe nu cuprinde în sine acest nume!

Șișești, nu poți pronunța, fără să-ți aduci aminte de biserica pompasă, zidită ca prin minune, prin concursul poporului Român, ca monument vecinic de iubire față de mama Roma, căci e dedicată „ex voto pro s. unione omnium Romanorum“.

Acosta este unica biserică dedicată lui Dumnezeu pentru sfânta unire a tuturor Românilor, nu numai, ci este cea mai frumoasă biserică de care noi Români ne putem fâli.

Stilul e roman, și în cât s'a putut s'a ținut de planul bisericii Sf. Petru din Roma făcut de Michelangelo; așa în cât cu tot dreptul, putem considera acosta biserică ca un tesaur, ca un model de arhitectură.

Planul fu conceput de parochul local Dr. Vasile Lucaciū și executat cu conlucrarea On. Domn Alexiū Berinde.

La acest edificiu monumental, numai români au lucrat și au dat dovezi, ce pôte face Românul!

De când lumea, o idee mare, un cuget sfânt cu greu s'au putut realiza! Așa și acosta mărăță clădire, numai prin multe greutateă s'a putut aduce până la starea actuală, și a o sevârși deplin, nu fu cu puțință, din cauza vitregimeii timpurilor, pentru pisma, răutatea și persecuțiunea omienilor fără de lege.

Durere te cuprinde, când veți cum acosta clădire nu pôte fi sevârșită cum ar pofți mărățul edificiu. Causa o știți.

Dumnezeū inse va umili și de aici în colo inimiții Săi, și mărăța clădire va fi decorată cum stilul recere, mai înțe sau mai târziū, dar va fi, pentru că idea care o reprezintă, idea s. uniri cu Roma Apostolică, are în sine farmecul biruinței, și cu cât astăzi sint mai grele pedecile, cu atât mai eclatantă va fi învingerea cugetului mare.

Apostolatul acestei idei intrupate în biserica mărăță din Șișești, trebuie să-și aibă fazele sale, de inimici și de persecuțiune, ca să aibă îndreptățirea de a vesti generațiunilor viitoare, virtutea constanței, tăria credinței și isbânda iubirei.

Dee ceriul ca votul poporului Român exprimat prin acosta s. biserică, până la cel mai apropiat an iubilar, să fie implinit.

Mama Roma să ne primescă pre toți fii săi Români sub aripile sale binecuvântate.

Șișești 12 Sept. 1900.

Dr. Epam. Lucaciū.

Din istoria bisericească a Maramurșului înainte și după sfânta Unire.

Despre viața bisericească a Românilor din Maramurș — care în alte locuri e isvorul cel mai avut a evenimentelor istorice până la seculul al 17-lea avem date puține.

Atâta este sigur cum că în veacul al 15-lea în acest comitat deja a fost organizată biserica răsăriteană.

Acosta se adevăresce din documentele și diplomele nobilitare în cari se face amintire despre preoții români de pe acele timpuri.

Ast fel într'un document din 1386 se espune cum că în Giulesci a fost preot un Mirizlo.

Acel Mirizlo a fost fiul lui Jula (Gyula) fiul lui Dragoș strămoșul familiei Rednic, din care a fost mulți preoți; de unde o creangă a familiei și-au luat numele de Pop. Urmașii lui Mirizlo a fost preoții Ioan și Teodor, apoi prota Lupu pe la 1660—1698; căruia i-au urmat Basiliū Rednic frate dulce cu Episcopul Atanasiū Rednic, ast fel apare deci, că în Giulesci a fost preoți continuū din viața nobilă a lui Jula.

În anul 1428 se amintesc ca preoți a Apșei de mijloc, Costa și Bolota; ér în anul 1445 preotul Nicolaū din Vișeu.

Regele Mathia cu ordinațiunea din 1479 la rugarea Mitropolitului din Alba Iulia, pe preoții români din Maramurș i-au absolvit de la ori și ce soiū de contribuțiune, documentând regele și cu acosta iubirea sa cătră neamul său românesc. (Valachos Presbyteros graecam fidei tenentes-).

În genere preoții de pe acele timpuri erau din classa proprietarilor și a nobililor, și și astăzi nobili români din Maramurș cu drag își dau prunci la cariera preoțescă. Ast fel în trecut a fost doi protopopi din familia Mihályi, mai mulți preoți tot din aceia familiă, și și azi sint preoți, consăngenii a familiei de Mihályi.

Din conscripția parochiilor române și rutene din Maramurș efectuită în 1774 apare cum că parochiile române s'au înființat în timpuri vechi și în dată după inopularca comunelor. În aceea conscripția mai despre toate parochiile române se scrie: „Parochia mater statim cum inopulatione Pagi erecta“ „ab antiquo erecta“ „annis incertis erecta“ „Memoriam humanam excedente tempore erecta“ etc.

Și din diplomele câte le avem se vede că deja începând de la an. 1345 comunele române se dedeau ca donațiuni unor bărbați binemeritați de patrie și de religiune, a căror strănepoți români și azi trăiesc.

Dintr'o diplomă regescă din 1213 apare că în Maramurș a fost și loc acreditat, — deci dacă a fost loc acreditat pentru păstrarea diplomelor deja în an. 1213 e sigur, că a trebuit se aibă și ce păstra. — Diplomele a fost cea mai mare parte a românilor și în parte a ungarilor, de orece în diplomele câte le avem de arëndul apar numele familiilor române și azi existente.

Apoi este sciut cum că Balitia voda (Bale voda) și Dragmeșter în anii 1373—1402 au fost comiți supremi ai Maramurșului, și în anul 1391 au fundat Mănăstirea s. Archangeli Mihail de la Peri, când va parochie română, azi rutenă.

În acea Mănăstire a residiat la început Episcopul Maramurșului, ér după ce Mihail Apafy le-a secularizat, s'au mutat în Bârsana. (Episcopul belico samintit de Șincai, Episcopul Serafim) în Biserica-albă. (Episcopul Stoica, Dositeu) în Husd-Baranya și în Moiseiū (Episcopul Miron Pop). — Constantin Brancovan Domn al Munteniei (1668—1714) a dăruit Mănăstirei de la Biserica-albă un potir cu inscripția.

Episcopia română din Maramurș a sstat apröpe 300 de ani, fiind sub iurisdicțiunea Episcopului de la Belgrad, toate aceste documenteză cum că aici a existat ab-antiquo viața bisericească.

Pe timpul unirei Românilor cu s. biserică de la Roma în Maramurș a fost Episcop Iosif Stoica (1692—1711).

Dênsul așa se vede că n'a primit s. Unirea, pe cum n'au primit nici urmașul lui Dositheū Theodoroviciū (1720—1734).

Inse Episcopii de la Muncaciū (Rusif s'au unit în 1646) ca uniți au influințat, ca rutenii și romanii, cari se țineau de episcopia din Maramurș să primescă sfânta Unirea.

Ast fel Episcopul Iosif Hodermarszky (1707—1715) de la Muncaciū în anul 1707 a trimis în Maramurș, pe frate-său Procopiū, un călugăr învățat, ca să îndemne pe aceia cari au rămas credincioși episcopilor din Maramurș la primirea s. Uniri.

De aici apare cum că Unirea deja era făcută, inse o parte a poporului ținea încă la Episcopii Maramurșului, de cari cu greu s'au putut despărți, parte pentru s'au dat cu dênsii, parte că a fost consăngenii de a poporului.

În actul și decretul s. Unire din 1700 se espune cum că la acel act solemn a fost de față din Maramurș Archidiaconul Ilie din Saldobis, cu 9 preoți, Luca din Szelis cu 9 preoți și Vasiliū din Komlis cu 41 preoți.

Pe acele timpuri Maramurșul bisericesce era împărțit în iarașul de sus (archidiaconatul de sus) iarașul de jos, și iarașul Caseului adecă protopopiatul Caseului.

Și sub iurisdicțiunea acelor protopopi s'au ținut parochii române, dar și rutene până la dismembrarea diecesei Gherlei de cea a Muncaciului.

De multe ori s'au discutat întrebarea cum că acei protopopi din Maramurș ore fost'au români sau ruteni, și cum că cari sint comunele Szelis și Komlis; — căci Saldobisiul nu pôte veni sub întrebare. Adecă comuna Saldobos există și astăzi între Hust și Teceū, și e parochiă rutenă.

Archidiaconul Ilie din Saldobis a putut să fie protopopul iarașului de dios, adecă a protopopiatului Sigetului, de care în trecut s'au ținut și parochii române și și rutene, și ast fel dênsul chiar dacă s'a ținut de diecesa Muncaciului a putut să fie parte la actul s. Unire, cu 9 preoți români din iarașul de jos; inse probabil că a fost român, de orece abia se pôte crede cum că rutenii să fie mers la Alba-Iulia, când acolo a fost conchemat clerul român.

Mai grea este de rezolvit întrebarea locuinței protopopilor din Selis și Romlis.

În Maramurș avem o comună românească cu nume Săliscea, dar aceia nu se numesc Selis, ci Seliscea; ér cum că Selis să fie Seleușul (N. Szöllös) abia se pôte crede, de ore ce ținutul Seleușului este ruten și este situat apröpe de Saldobis; drept aceia cuget, cum că protopopul Luca a fost de pe apa Izei din Selis, adecă Seliscea, și subscriind actul sf. Unire a putut scurta numele comunei, sau pôte că i-au rămas în péna — cum se zice vre o două trei litere. Luca a putut să fie protopopul iarașului de sus, de care s'au ținut apa Izei și a Viselui.

Ar veni să se rezolveze întrebarea cu numele Romlis (sau Komlis).

Unii cugetă a afla în acel nume Comloșul. Comune cu atari numiri se află în Ugocia și în Bereg. — Dar deși prin acele

comitate majoritatea poporului este rutenă, totuși a putut să fie pe acele timpuri și români, de orice multe comune române s'au rutenizat sub ocârmuirea Muncaciului.

Un preot învățat ruten m'ă scris, cum că Romlis pôte să fie Roni-lis sau Roni-lyisz adecă Rona-de-sus, în care comună azi locuiesc ruteni, dar când va atât Rona-de-sus, cât și Rona-de-jos au fost comune române. — Rona-de-dios și azi e parohie română.

Pôte dară că prota Basiliu a scris numele comunei rusesce Ronilis, și s'a cetit Romlis, dar a putut locui și în Comloșul din Bereg și dacă a avut popularitate a putut aduna 41 preoți români din Maramureș.

Er dacă a fost protopop în Rona-de-sus, atunci a putut aduna pe preoții din acel ținut și de pe apele Mara, Caseu și și pe alții din jurul Sigetului eventual și de pe Iza.

În acel timp în Maramureș a existat vre o 12 parohii cu 2 biserici și câte cu 2—3 preoți, și au fost și vre o 6 mănăstiri, și ast fel a putut fi în Maramureș vre o 100 de preoți români, din cari a putut să mergă la actul s. Uniri 59 inși.

Dar pe acele timpuri sub numele de Maramureș înțelegându-se și ținuturile din Ugocia, Bereg, Sabolciu, Bihor, au putut să fie preoții și din acele ținuturi.

Cum că episcopii români din Maramureș și după actul s. Uniri au fost schismatici apare dintr'o ordinație emanată a Sinodului ținut în 1728 la Cluș-Mănăstur, unde s'a decis cum că să fie recercat Guvernul ca să oprască pe Dositeu Episcopul schismatic din Maramureș să nu sfințească de preoți pe cei veniți din Transilvania.

Dositeu s'a depărtat din Maramureș în 1734 ducând cu sine în Moldova documentele sale, și pôte a Mănăstirilor, căci și documentul despre Mănăstirea din Peri s'a aflat în Moldova.

După depărtarea lui Dositeu, românii din Maramureș a fost ocârmuiți bisericesc prin vicarii din Siget, între cari vre o trei a fos și români.

Poporul a primit s. Unirea și nu s'au mai auzit ca să tréca la neunire nici un suflet din Maramureș; — și unit este acest popor și astăzi, și unit va fi pentru tot de una, căci vede și simțesce binefacerile sfintei Unire.

Ar trebui să scriu o carte întregă despre binefacerile acele ale sfintei Uniri, va veni pôte timpul și la aceea, — de astă dată mă mărginesc a însemna aci, că sub influința Unirii s'a înființat Asociațiunea pentru cultura poporului român din Maramureș și convietul din Siget, pentru care s'au cheltuit peste 80 mii cor. și din care au ieșit foarte mulți tineri bravi: preoți și docenți.

Și acum închei dorind mulți ani Escel. Sa Mitropolitului Victor, născut pe aceste ținuturi ca și înaintașul său Rednic, fie-ne un puternic scut și apărător, spre care tot de una Maramureșul să privească cu admirație!

Sighet 11 Sept. 1900.

Tit Bud
vicariul Maramureșului.

Blașul.

Blașul acest însemnat și binecuvîntat focariu . . . , ca centru vechiu și însemnat de cultură românească, începe a revêrsa binefacerile luminei asupra poporului român, cu urcarea marelui prelat providențial Inocențiu Ioan Micul pe tronul Mitropoliei, urmată în anul 1729. Strămutându-se la 1738 scaunul Mitropoliei la Blaș, piosul principe al Bisericii române, de eternă memorie, a pus temele instituțiilor de cultură și învățatură pentru prea iubitul său popor românesc pe care păstorindul, i-a cultivat sufletul, inima și mintea spre a învêța să cunoască, din ce neam mare și strălucit este!

„Buna sôrte, geniul românismului a dispus, ca să-i urmeze în scaunul, pe care l-a ilustrat nemuritorul prelat, meritoși păstori, demn de acest nume și marele lor predecesor. Sub scutul unor urmași, pătrunși de sacra misiune a apostolatului, ca păstori sufletești și ca Români, cum erau: P. Aron, Rednic, Gr. Maior, Ioan Bob, Al. Șeica Șuluț, Ioan Vancea, — demn emul al marelui marelui prelat Vulcan, — nu putea să nu se conserve, să nu se mărească și întindă acele binefăcătoare instituții așezate pe temelii sănătoase, cari au dat nêmului românesc bărbăți luminați, dascăli străluciți, deșteptători ai conștiinței naționale. Se pare, că Providența nu și-a întors fața de la martirul popor românesc, făcând să se urce pe acel ilustru tron mitropolitan nobilul, eruditul prelat Dr Victor Mihályi, membru, onorar al Academiei române;

„În Blaș există actualmente, pe lângă instituțiile de învățămînt superior: liceal, teologic și pedagogic, mai multe reuniuni naționale, culturale și economice cum între altele este: Reuniunea femeilor române în scop cultural și filantropic; reuniunea de consum, unica în Ardeal, institutul național de credit; tipografia arhiepiscopaliană. — Orașul Blaș și împrejurimea sînt impopulate în absolută maigritate de români.

„Pe câmpul libertății, de pe câmpia Blașului, ni-s'a redat, la 1848 în ziua memorabilă de 3/15 Maiu, sacral cuvînt „libertate“, care fusese dispărut din vocabularul limbii noastre, fiica mărêță a Romei sempiternel!

„La început era Cuvîntul, — după zisa Evangelistului din ziua învierii, — la Dumnezeu, și Dumnezeu era Cuvîntul, pe care nil'am redat noi înșine în acel moment solemn de deșteptare și de înviare datorite în mare parte instituțiilor de cultură națională din Blaș.

Generațiunii prezente și viitoare încumbă sarcina de a-l păstra neprihănit ca o revelație sacră a Dumezeirii și ca un scut al naționalității.

Vasilie Maniă.

Repriviri în trecut.

Înainte cu 200 ani plaiurile și văile acestei mândre și de Dumnezeu binecuvîntate țări, ca și astăzi erau locuite în covîrșitoare majoritate de poporul român. Și ce deosebire între atunci și acum. Suferit în a lui țară bietul român este singa josnică a celor mai mari.

Tabloul acelor vremi ni să presintă în în cele mai cernite colorii. Obosit și zdrobit este românul de atunci, sufletul lui nobil

este năbușit de povora necasurilor. Voioșia i-a dispărut de pe față și par că o neîncrețit însuflă tot ce îl încunjură. Boierii îi cer brațul și rîda, stăpânirea, banul și fiul. Nicăiri nu află mângăiere. Națiile privilegiate să înbuibă în plăceri, ele au orașe înfloritoare; satele lor sînt împodobite cu biserici pompoase și cu școli. Fiii lor să bucură de lumina binefăcătoare a științei; ai românilor sînt eschiși și oprți. Ei au preoți luminați, cari îi îndrumă spre bine. Românul e redus la miserie; satele lui au aspectul unor bordee sărăcăcioase, bisericile durate din lemn abia să ridice peate coperișele scunde. De școli nici poménă. Preoțimea e ignorantă și superstițioasă, arhierii aserviți principilor și domnilor. Nicăiri nu găsesce dreptate. Străinul s'a vîrit și în biserică, preotul îl întâmpină cu „biagosloveni“, er în loc de „tatăl nostru“ „Ot ce nașă ia nebesa.“ — Singurul alin e vatra-i părintască, unde își varsă amarul în duișele doine.

Că nu curge ceea vale
Să mă pot spăla de jale!
Că nu curge cel isvor
Să mă pot spăla de dor!
Macar în cătrău pornesc,
Jelea dorul găsesc;
Macar în cătrău oiu mere
Mere-oiu tot cu dor și jale;
Jelea și dorul m'ajunge.
Dorule, parcă scii; de mereu la mine vii;
Tu jale, parcă vești, de mereu la mine sești!

Etă oglinda dispoziției sufletești a Românului de pe acele vremuri.

Pe atunci Blașul nostru se reducea la câte va case iobăgesci de ale principelui Apaffi. Pe locul crucei de pe castelul metropolitan de astăzi sta cocoșul protestant. — Între națiile privilegiate decurg înfricoșate lupte religioase. Fie care dintre confesiunile recepte vrea să se întărească. Românii sînt luați la ochi, li se fac ademeniri; toți vrêtu să-l câștige.

Între atari ispite, Românii din Ardeal sînt de rîu și geloși de binele compatrioților săi, sînt inspirați de ideea fericită ca să se unescă cu biserica catolică, cea mai veche și cultă, a cărui lăgan este Roma, obîrșia nêmului românesc.

Era în 30 Septembrie 1700. Alba-Iulia este în haină de sêrbătoare. Românii din tôte unghiurile Ardealului în această zi sînt cu gândurile spre fortăreța lui Carol al VI. Aici ș'au trimis dînșii preoții, reprezentanții firești, ca să subscrie un act de mare valoare în istoria nêmului românesc. — Episcopul Atanasie Anghel i-a chemat și la a lui blând glas au alergat 54 protopopi și 1563 preoți.

Actul unirii se subscrie; și cu dînșul se pecetluesce preludiul unei epoci mai fericite pentru Românii ardeleni.

Împăratul Austriei Leopold, sub a cărui stăpânire a ajuns Ardealul la 1688, acôrda drepturi Românilor uniți primindu-i în rîndul cetățenilor Transilvaniei. Din acel moment li se deschid luminele învățaturii, de care erau atât de setoși. Tineri deștepti cercetază școalele înalte din Sâmbăta-mare, Tyrnavia și Cluj, er mai târziu li să face posibilitatea de a ajunge în institutul de „Propaganda fide“ din Roma și în Pazmanenul din Viena.

Pe scaunul episcopesc ajung arhierii cucernici și înzestrați cu știința apusului. Din șirul acestor mari prelați apare ca și un meteor figura simpatică a lui Inocențiu-Micu-Klein.

Etă păstorul mare, care viața ș'a pus-o pentru turma sa. Fără păreche în istoria

bisericii noastre luptă cu curaj netrănit pentru câștigarea drepturilor Românilor. Noi aști de astăzi nice nu sîntem capaci să ne dăm samă de luptele ce le-a purtat acest mare arhieru.

El avu curajul să se prezinte în mijlocul staturilor țării alcătuite din o nobilime îngâmfată și despotică, și aici cere cu vorba și în scris: ca fiil preoților să nu fie tractați ca șerbi de către stăpânii moșilor. Români uniți să fie primiți în toate funcțiunile bisericesti și civile după chipul celorlalte națiuni ale Ardélului; episcopul unit al Făgărașului să ia parte ca membru în dieta Transilvaniei și nobilii a celor regiuni în număr de vre-o șapte sute să aibă dreptul a fi numiți în diregătoriile superioare, pe cum în capitanatele ținutale în Făgăraș și chiar și la trei scaune judecătorești în tribunalele regesci: ca trei mireni și trei clerici uniți desemnați de metropolitul, să ia parte în dieta Transilvaniei și să se pedepsescă cu amandă de 100 fl. îndărtarea intenționată a copiilor de Români de la școlile țării. Xenop. Ist. Rom. 216 p.

Cererile acestea au fost uleu pe joc. În loc de încuviințare dieta răspunde că „plebea română, de și șezătoare în țară din vremuri vechi, atât din pricina constituției sale fizice, cât și din cea a tendințelor sale și încă din alte motive mai puternice nu ar fi vrednică a fi înzestrată cu privilegiul național.” Xenop. Ist. Rom. 217.

Klein este întemeetorul Blajului de astăzi, unde mutându-și scaunul metropolitan înființază seminariul pentru creșterea și învățarea copiilor săraci. Sub păstoria lui demnă clerul român unit întrunit în sobor la Blaj în ziua de 26 Ianuar 1738 să ofere de bună voie să contribuie cu 25 mii florenți la cheltuelile pentru clădirea mănăstirii și a școlii.

Astfel fură puse temelile strălucitei și rodniciei școle din Blaj, care însă nu să deschisă de cât în 1754. —

Români zilnic să deșteptă. cărmaciul lor însă, care luptă pentru drept este luat la gônă amară și sub presiunea puterii voinice ia drumul esiliului merge în Roma, unde își sfârșese zilele, deplâns de totă suflarea românească. Dar sămînța bună aruncată de marele arhieru, încolțese și din dînsa să ridică arborele falnic al culturii Române din Ardél, care până în ziua de astăzi împarte fructele sale binefăcătoare peste obștea românească, adumbrind sub a sa umbră tinerile vlăstare ale nemiului românesc.

Tronul episcopesc este ocupat de demni urmași, cari cu mână largă jertfesc pe altarul bisericii și a școlii. Sub Petru Paul Aron în 1754 să deschide prin rescript împărătesc, cursul învățătorilor la seminariul din Blaj, unde în curund să adunare peste 300 învățăcei din cari se ridică o clasă de preoți vrednici, cari propagă în mijlocul turmei cuvîntătoare cele bune și plăcute lui Dumnezeu.

Din numărul neconținut al Românilor ce începuse să se dedeie învățăturilor de la o vreme să alégă niște capete mai deosebite, cari au să reverse asupra poporului lor ródete științelor adunate de ei. Și acele capete mai deosebite își aflare expresiunea în Samuil Micul, Gheorghe Șincai și Petru Maior. Primul studiază în Viena, ér ceialaltă doi în Roma.

Toți sînt cu minte alésă, în toți palpiteză cea mai caldă inimă românească

și prin scrierile lor devin fruntași ai culturii române din Ardél.

Dorul de ași vedé nemiul luminat îi îndemná la muncă titanică. Klein scóte prima gramatică românească la 1780 cu litere latine; Șincai ne relevă în „Cronica“ sa an cu an întâmplările vieții poporului român de pe vremile Dacilor până în acele în care el trăia; ér Petru Maior în „Istoria pentru începutul Românilor în Dacia“ susține cu tãrie continuitatea Românilor în Dacia. Istoria lui Petru Maior este o a duoa scriptură în mâinile Românilor cărturari. „Pe la anul 1831, Dr Ramonțai o-da tinerilor studenți din Cluj să o cetescă; entusiasmați ei o traduceau chiar și în unguresce, tinerii să inferbîntău, spune Dl Baritiu, „de cele ce li se descoperia din acea carte ca dintr'un oracol despre originea și de tot trecutul națiunii române.“ G. B. Duica, Petru Maior 48 p.

Inteligențele lor mari au înțeles, că limba și istoria sînt factorii dătați de viață pentru orî care nemi. De limbă și istoria poporului românesc sînt preocupați și dînsii în totă viața lor literară. Ei cecă în tot chipul să scótă în relief originea română a poporului român, contestată de străini și în entuziasmul lor de multe ori desconsideră limitele științei, numai ca să triumfă. Prin arătarea trecutului glorios ei intenționă îmbărbătarea și ambiționarea poporului român. Ast fel Petru Maior spune în precuvîntarea Istoriei pentru începutul Românilor în Dacia, că „vãzënd Români din ce viață strălucită sînt prãsiți toți să se îndemne strămoșilor săi întru omenie și bună cuvîntă a le urma.“ Șincai esclamă în mai multe locuri ale cronicei sale, cum „nemiul românesc, uitându-și viața și sãmînța, geme subjugul altor nemiuri.“ Tot așa și Samoil Klein în introducerea la Istoria Românilor spune că: mult este a fi nãscut Român, cum învățăm de la însuși Pavel apostolul, carele macar că era din sãmînță Jidov, tot se laudă și cinsté își ține, că încă cu numirea este nãscut Român, și cu adevărat a se nasce din sãnge român mult este.“

Aceea gamă să aude și în studiile lor de limbă. Delăturarea e tot ce e străin din limbă și apropierea în formă cât mai multe de l. latină. În chipul acesta dînsii devin inițiatorii așa numitei „școle latiniste.“

Toți scriitorii Ardealului, ce le urmază țin cu sfințenie la dogmele literari a celor trei corifei.

Vecul al 8-lea se termină pentru Români Ardealului cu un frumos activ la bilanțul culturii române.

Blașul ș'a câștigat titlul de drept în istoria culturii românești.

Aici, în răsărit
Vlăstarul, fiu al Romei, stejar a devenit,
Și Istrul moștenesce al Tibrului renume.
Se nãlță-o nouă Romă, renaște o nouă lume.

Progresul este vedit pe toate căile, școlile s'au înmulțit considerabil. Ideea națională este losinca în tot ce se scrie. Și sub acest curent își face intrarea sêrbătorească vecul al XIX. Cu o frumoasă pleiadă de scriitori, între cari amintim pe: Tichindeal gură de aur, al cărui credeu este: „să fim noi toți Români una; nu este nici Grec sau latin, unit sau, neunit; una trebuie să fie nația românească! Mîntea mărîtă nație daco-românească în Moldova, în Ardeal și țara românească; mîntea,

când te vei lumina cu învățatură, cu luminatele fapte bune te vei uni, mai alésă nație pe pãmînt nu va fi înaintea ta.“ Budai-Delean cu a sa Țiganiadă, plină de umor și satiră; Vasile Aron și Ioan Barac cu „Istoria prea frumosului Arghir și a prea frumoșei Elena.“

„Te visai mișcând din buză,
O prea drăgălașă mușă!
Verși glas îngeresc diu gură,
Care inimile fură,
Fură și le amăgesce,
După ce le îndulcește;

Își începe cãntecul popular scriitor.

Restimpul de la 1840—1860 este perioada cea mai strălucită a școlii latiniste. Acum se produc opere de mare valoare atât pe tărîmul istoriei, cât și a limbii naționale. În epoca acesta serie Andrei Murășan, autorul cunoscutei poezii „Deșteptate Române.“ Timotei Cipariu, învățatul canonic din Blaș, leaderul școlii latiniste. El a desgroat arcanale limbii și a pus basă la studiul istoric al române. Simion Bãrnutiș, vestitul orator de la 1848 cu ocaziunea marelui adunări de pe câmpul libertății, Treboniu Laurian, autorul multor opere istorice și lingvistice. Papiu Ilarian biograful lui Șincai și Ioan Maiorescu, care cel dintâiu s'a ocupat cu dialectul Românilor istriani în al său „Itinerar în Istoria.“ George Bariș și Iacob Murășan sînt întemeetorii presei, scotënd Gazeta de Transilvania și Fôia pentru minte, inimă și literatură.

Etã-ne în fața unei puternice falange de scriitori, cari cu desinteresare muncesc pe toate tărîmurile pentru binele și deșteptarea neamului românesc. Ideile lor trec Carpații și provocă o mișcare culturală puternică în principate cât și în Bucovina.

Ardenii sînt copii resfãțați ai Românilor, cuvîntul lor strãbate în toate stratele; și au o bună parte la întemeierea celei înalte instituții culturale române, a Academiei Române, a cărei prim vicepresident este un fiu al Blașului, învățatul canonic Cipariu.

Tot ce s'a amintit în această reprivire este opera Blașului cu biserică și școlile sale.

Vechiul gimnasiu, care a adăpostit pe toți bărbații nostri de valoare; este mărtașia cea mai viuă a culturii din trecut, la a cărui umeri noua aripă ridicată de urmași, are nobila chemare să creșcă generația veacului în care am intrat.

În fața acestui trecut, plin de cel mai pur idealism, noi cei de astăzi trebuie să fim cu cel mai adânc respect și acum când sêrbătorim aniversarea de 200 ani a renascerii noastre culturale cuvîntesă să ne inspirăm de idealul sacru al întemeetorilor numelui Blașului și ca unii cari am hărăzit bunurile lor, să punem vot, că vom lucra la ridicarea acestui centru românesc, ca și despre noi acuiși la un nou centenar, să potă vorbi istoria cuvîntesă de laudă.

Prof. G. Precup.

„Și dacã greco-orientalã se fãlesc, cã bisericã lor e bisericã strămoșilor nostri, greco-catolicã se pot fãli, cã bisericã lor e leagãnul culturii noastre moderne.

„Sînt acum o sutã optzeci și nouã de ani Români din Ardeal au primit unirea, pentru cã sperãu, sã fie mai îngrãdiți ca mai.

înainte și mai ocrotiți în lucrarea lor culturală. Și ori ce ar dice omenii preocupați, biserica română greco-catolică a și fost o mare bună îngrădire pentru noi și s'a susținut tocmai prin înrîurirea ei culturală.

„Timp de 150 ani într'însa a fost centrul vieții noastre naționale, și dându-ne aprigii luptători și neîntrecuți propagatori de cultură națională, ea și-a câștigat mari titluri la iubirea tuturor Românilor și susținători călduroși și printre cei ce nu sînt fiii ei. Căci prea mare ar fi preocupățiunea noastră, dacă am uita vre o dată lungul șir de omeni înzestrați cu mari vrednicii, pe cari ni-a dat biserica greco-catolică, și partea, pe carea a avut-o biserica acesta în lucrarea redeșteptării noastre naționale.“

Ioan Slavici.

Bisericile din Galați.

„Episcopul de ritul grec fără scirea patronilor să nu potă face vizițiune prin moșia nimăru“, așa sună articolul de lege 13 al dietei din Mediaș, ținută în Decembrie al anului 1588, la care articlu mult pretuitul nostru bărbat George Barițiu, la pag. 133 a opului său. „Părți alese din Istoria Transilvaniei“, face următorul comentariu:

„Atâta le trebuia aristocraților feudali și patricianilor sași (adecă le trebuia articolul sus citat. I. P. R.) pentru ca să ia la fugă pe metropolit ori vre-un episcop românesc, de câte ori ar fi plecat în vre-o vizițiune canonică.“

Când am ajuns cu cetirea opului la pag. 133, îmi veni în minte ceea ce voi a vă spune.

Mi s'a întemplat anume că, înainte de asta cu 24 ani, dascălind în țera Hațegului, se cale în lungiș și'n curmeziș mai tot pământul, care în gura poporului este numit Țara Hațegului, partea cea mai istorică a scumpului nostru Ardeal. Peatunci eram tiner și ușor, puțin îmi păsa de o cale cum e cea din Vâlcelele-rele până la Calan ori Hațeg, până la Măceș ori Demsuș, până la Ulpia Traiană ori Rîu-de-morți etc. Er când dascăliam în Baru-mare, pe timpul războiului ruso-turc, la care au luat parte și frații nostri de peste munți, mai în totă ziua, după patru ore, mergeam la postă în Pui după „Gazeta Transilvaniei“ și „Observatoriul“. Din Baru-mare, când aveam vreme, mergeam la Cetatea-Boli, la Petroseni, la Rîubărbat, Rîualb, Băesci, Ponor și prin alte locuri. Er când eram dascăl în Bouțar, umblai pe jos cât e din Bouțari până în Caranșebeș, spre Banat, er spre Ardeal percursei totă țara Hațegului, cu deosebire la nedee. — O dată am condus la Demsuș și Grădiscea pe Di. Th. Burada din Iași. — Îmi plăcea să umblu și să adun cântece de ale poporului nostru; mult mă desfătam, când dam de câte un moșneag să-mi mai spună și lucruri înțelepte din vremile trecute, cari deși nu sînt scrise, ni-se păstrează din véc, din tată în fiu și din fiu în nepot și stră-nepot. Întelnuiam adese câte un om, care scia să-mi spună din ce pricină se numesce délul, muntele, rîul, satul cutare așa și nu altcum; er eu însemnam bine cele audite și când aveam vreme le scriam să nu le uit. Când mergeam de la Baru-mare la Hațeg totdeauna îmi venea să mă mir de ce

sînt adecă în Galați, două biserici lângă olaltă, pe o formă de mari, de lungi de înalte, tot în un stil, amendoué de pără și pusă lângă olaltă, dora loc de un stân-jin de este gol între ele; una părăsită, er alta folosită de locitorii acelei comune, cari sunt Români de legea unită. Și am întrebat eu pe unul și pe altul de ce stau acelea două biserici așa? de ce nu li-a fost omenilor destul cu o biserică? De ce și-au făcut chetuială cu două? de ce... de ce... eră de ce? Și pe câți întrebam, atâtea răspunsuri căpătam, cei mai mulți înse se plătiau de mine cu: mai știu io? că nu-s din Galați. — Nu ești din Galați — cuge-tam o dată, după ce nescine'mi dete acel răspuns, las că oi merge eu o dată la Galați, anume numai la Galați, acolo apoi s'a afla dora cineva, care să mă scotă din nedumerire.

În véra anului 1877 mă duc la nedee la Galați, nu atât ca să ved nedee, ci mai mult ca să aflu, de ce au Galățeni două biserici pe o formă. Cum intrai în Galați, mergend din Baru-mare prin Pui, adecă de la méză-zi spre méză-nopte, în mâna stângă véqu un castel mare cu parter sus și cu o ridicătură, dar îngrădit calicesce, curtea plină de troscotel, și el, adecă castelul, locuit de lilieci. În curtea cea mare a castelului erau câteva cară și pe fie care car câte o bute de vin ori vinars. Mă uitai la castel cu jale și mersei ată la biserică adecă la biserică. — Și le aflai — după cum mai zisei, — una ca alta întru tôte, numai cât una părăsită, er alta folosită. Bucuros ași fi întrebat pe cineva despre pricina stărei acelor două biserici una lângă alta, dar cine să stea acum de vorbă cu mine despre biserici, când hora la nedee se juca în vre-o zece locuri, eră pe lângă carerele cu beutură și prin șeterele cu turte și cu mâncări nu mai încăpea lumea. Tinere-tul era la horă, bărbații și muierile se ospetau și-și ospetau neamurile și prietini și soși din satele vecine, băieții și băietele stau în préjma jocului și nu lasău nici un pont de al junilor neobservat, ca mâne-poimâne, când li-o veni rândul să scie și ei face întocmai. Așa-și hèrezesece Românul datinele! Rar de vedeai vre-o babă vreun moșneg, care să nu fie învăluit cu trebile nedeei.

Întemplarea înse mă duse pe o ulicioră unde dădui de un moșneg bătrân, culcat pe paștea de lângă pörtă și cu pipa stînsă în gură. Omul ăsta e bolnav, ori că n'are bani să facă și el ce fac alți omeni în o drăguță de zi, cum e Nedee, gândii în mine, și apropiindu-mă de el, îi dădui bună ziua. — Mulțam d-tale, d-șorule, îmi zise moșnegul, luând căciula din cap și pipa din gură.

— D'apoi cum moșule, dumneata nu mergi la voie bună? -îl întrebai eu.

— Dusu-m'am, domnișorule, și eu când m'am putut, dar acu de vre-o câțiva ani așa bolesc, cum mă veđi de abia me mișc ca șerpele de ici colea; nici mor, nici trăesc. Încă vara mai este cum este dar iarna mi gróză, că numai după cuptor zac; m'o ajuns slăbia bătrănețelor.

— De câți ani îi fi, moșule?

— E! că oi fi bătrân, că în resmeliță aveam fecior așa de mare, de l'au dus cătană la Unguri; voi fi mai mare de optzeci de ani.

Eu nu me mai depărta de moșneg, îi dădui o țigară, care o fumă cu mare gust, apoi îl întrebai:

— Moșule, d-ta trébue că scii de ce au făcut omenii d-vostre două biserici lângă olaltă, apoi pe una au lasat-o să se părăsescă.

— D'apoi știu și eu după cum am audiat din bătrâni. Ei spuneau așa, că mai întâiu au făcut numai una, cea părăsită. Și au făcut-o tot satul la olaltă, că toți erau de o lege moșii nostri. După ce a fost înse biserica gata, s'au socotit nyemnyși (nobili, boeri) de la noi, ca ei să se facă unguri după legea ungerescă și așa ei, unu-doi, câți au fost, că mulți n'au fost nici când în Galați, s'au pus și au oprit pe români de la biserică, zicând, că îi a lor; au vrut adecă se facă din ea biserică ungerescă, cu tôte că ei nu erau, cum zisei, decât unu-doi, cu copii lor, cari se lăpădasera de lege românescă. Români înse nu lasară, se puseră în piră cu nyemnyși, ba făcură cărți tocmai la vlădică la Blaș, ca adecă vlădica să iasă la fața locului și să hotărăscă, dacă îi cu dreptul ca din biserică românescă să facă ei cu habocă (cu puterea) biserică păgânescă și calvinescă.

Și a eșit vlădica Aron de la Blaș la fața locului, și într'o Duminecă a slujit slujbă dumnezeescă în biserica noastră. Er nyemnyși au audiat, că-i vlădicul la biserică și au mers și ei în biserică cu pipele aprinse bate-i dómne de păgâni! — și când au intrat, chiar eșia vlădica din altar cu evangelia în mână.

Și nyemnyși erau cu pălăriele pe cap și cu pipele aprinse și cum au véđut pe vlădicul eșind cu evangelia, și-au scos cămișele (țevile) din pipe și lovit'au cu ele pe vlădicul zicend: Ești căne de Român afară din biserică, că astai nyemnyșescă nu românescă. *)

Eră vlădicul véđind atâta hulă de la păgâni, eșit'au afară cu vanghelia în mână și cu norodul după el, și ingenunchiat'au în ograda bisericii cu vanghelia în mână și norodul în giurul lui și rugatu-s'au cu glas mare: Dă Dómne, că nyemnyș în Galați și de a trăi — dar să nu moră nici unul. Apoi au blăstemat în gura mare și au zis: blăstemat și mișel să fiă cel ce ar mai merge la rugă în biserica asta, unde am răbdat eu ocară; pustiă să fiă până n'a rămâné din ea nici piatră pe piatră; nimeni să nu cuteze nici a o repara, dar nici a lua ceva din ea, ba nici să nu mai între în ea nimeni!

Și așa a fost după cum a zis vlădica; blăstémul lui s'a prins, că curtea cea mare domnescă mai mult stă golă și pustiă, locaș lilieciilor și buhelor; nyemnyș la noi nu ținem minte să fi murit nici unul. De trăit mai cercau unii să trăiescă aici la noi, dar zice că cum se muta în curți, căpăta calcătură — Dómne apără și petriile! — și îndată părăsia Galațul, se muta la Șerel și pe airea, destul, că mormint nyemnyșesc în progadea bisericii noastre nu este, nici alt undeva în sat. Apoi Români ajutoați de vlădicul Aron, că așa spuneau

*) De însemnat este, că nobili din comitatul Hunedorei, români de origine, până mai ieri-alaltă-ieri nu ziceau că-s Unguri, dar nici Români; Români numai și numesc pe foștii Iobagi, er ei se zic a fi nyemnyși (nobili) și mai mult nici azi nu scie prostimea. I. P. R.

bătrânii, că chiema pe vlădicul de atunci al Blașului, și mai mult ajutorăți de Dumnezeu drăguțul, își făcurea astalaltă biserică, în care face popa slujbă până în ziua de astăzi, și este întru toate ca cea părăsită;  r cea părăsită nici nu o închis'o nimeni, ci așa rămase deschisă, după cum f u c nd alungr a nyemny șii pe vlădică afară și tot ce f u în ea se strică pe r nd, că numai porcii și alte dobito ce o cerceta , dar noi Românii nu, mult d r  de să duc în ea prunci nepricepu i după pui de pasăre, dar om cu minte nu intră în ea.

— Hm! hm! făcui  u;  r moșnegul se uita lung la mine, apoi cre ind că p te și io's calvin, dă a se reculege și zise: se fi  cu fert ciune, domnișorule,  u nu jor că a fost chiar aș , f r  ve i d-ta, prostimea aș  vorbește și aș  am apucat vorbindu-se, că d r  ea nu mai știe trebile aș  bine ca cărturarii, f r  povestese în nepriceperea ei, cum o taie capul și cum aude din alții. —  u pricep pe moșnegul, — deci  i zisei: multe din celea ce le spune prostimea sînt mai adev rate de c t celea de pe scrisore, moșule.

— O fi, domnișorule, că prostimea spune numi ce aude și ea nu se pricepe la f urirea aș  numitelor minciuni cu stempel, de care numai cărturarii le pot croi, că de! sînt inv ta i și a  și vreme mai mult  de c t noi.

Ma  întinsei moșnegului o țigară și-l mai  ntreba  unele altele din copilăria lui.  ntre altele il  ntreba i ca cum de nyemny șul acela dacă a fost numai unul singur ori chiar doi, cum a vrut el să-ș  țină biserică, avu 'ar fi cu ce ținea popă ș. a.? La ce'mi răspunse moșnegul:

— Hm, domnișorule, dacă el, cum aud din b tr ni, a zis aș : că el se invoese să r m n  biserică a tuturor, el nu s'a b sc și (separa) de ei, dar ei (Românii) să se dee la legea unгурesc  cum s'a dat și el, atunci va aduce el popă de legea unгурesc  și biserică a fi a tuturor, dar ai nostri n'au vrut să-ș  lase legea, din care pricea — cum mai zisei — i-a  seos din biserică cu pe popă și cu pe vlădică cu tot,  r biserică se făcu h ram, cum este p n  astăzi.

— D'apoi cum, moșule, el de unde a fost venit aici în Galați, n'ai auzit?

— Da de unde să vină. El f u de aici de la noi. O fost nyemiș cum  s și B esceni, Riualbeni, B reii Livezeni și alții, dar el, fiind mai bogat, s'o îmbrăcat în haine vinete și umbra la marcaliș cu domnii, apoi bag sam  s'a dat de tot la legea unгурesc , dar multe sate nyimeșe a  rămas tot în legea rom nesc , cum sunt Zeicani, Riu-alb, Silvașu, S laș, Baiesci, Baru-mare și altele, dar apoi unele familii nyemeșeci, cari a  fost mai avute, s'a  făcut din român ce erau Unguri aș  sunt Ponorenul din Ponor (azi Ponory), Puiarul din Pui  (azi Puj), B laș din Riub rbat (azi Balázs), M reșu și M ril  din Densuș (azi Mara), P reșu din Silvaș (azi Para), C ndescu din Reia (azi Kendefi), P g nu din Bretea (azi Pog ny); Maerea din Luncani (azi Makrai), B rean de la B reca (azi Baresai), Badea din Riualb (B gy ), Turnea din Gr disce (azi Torny ) și alții; toți domnii din  ara Hațegului și din varmegia Hinedorei a  fost o dată Rom ni, chiar și Nopcea, domnul cel mare, dar azi toți sînt Unguri, cum e și Denșisor din Livade, a cărui tată f u popă românesc în Livade și fratele căruia și azi este Român,

drept că nyemiș; fratele lui este Denșisor Peter c prari .

— Ei bine, moșule, de unde le știi d-ta aș  de bine?

—  u, domnișorule,  u pot să le știi, că sînt b tr n, și am p tit multe, apoi o dată n'am fost tufă; ci om c ntat ca un popă.

C nd voiam a mai pune întrebări sciutorului moșneg, mă pomenii la spate cu părintele Suci , care mă duse la domnia sa la veselie, de unde apoi merseam la horă, la Nedee.

Cum o au ii, aș  vi-o spusei, f r  adaus ori sc demint, de c t că nu putui întocmai reproduce frumosul limbagi  al moșnegului, care, ca toți Românii din aceea vale, vorbea mult mai frumos românesc de c t unii profesori de cei mari din zilele n stre.

(Scrisă în Rodna veche în ziua de Crăciunul Rom nilor 1889)

Ioan Pop Reteganul
dascăl.

Icone.

E mult de atunci!

Une ori mi se pare că sînt ani, au  mulți, și-mi închid ochii, ca să-mi aduc mai bine a minte.

A spus un mare adevăr poetul c nd a zis, că viața numai atunci e frumoșă, c nd o privești cu ochii închiși.

Atunci văd în adineul sufletului me  palate de mărgăritare și de coral — valurile vremii le-a  n molit și le-a  cutropit, s racile!

Văd zidurile ocrotitoare ale seminarului, aud sgomotul vesel al colegilor mei, risetul clar al nevinovăției . . . Și de o dată se face liniște, clopoțelul a sunat de cină și toți se ridică își împreună m nile spre rug ciune:

— Angelus Domini . . .

Mă văd pe mine însu-mi în mijlocul lor, rug ndu-mă cu m ni încruciate; mă văd pe mine însu-mi bun și fericit cum eram o dată — cum astăzi nu sînt!

Atunci fruntea mi se întunecă, inima mă d re și înduioșat mă întreb

Unde-s șirurile clare din viața-mi? . . .

Nu mai sînt.

Șirurile clare de o dată sînt turburi și murdare azi . . . Din curate și neatine cum erau, mă pomenesc, că sînt împrăștiate, pe alocurea șterse.

Încerc să le adun și nu isbutesc.

Clipele fericite se asem n  pasărilor călătore: sb r  în alte țări mai calde. De c t că, rândunicile  r și ne vin primăvara, dar fericirea pierdută nu mai revine, singur numai amintirea ei.

 nșiruiți-v , scumpe ic ne, mi-e dor de voi, mi-e dor de mine însu-mi din alte vremuri!

 ntre ziduri.

— Și nu glumesci, te duci în seminar?

— Nu glumesc!

— Nu cred.

— Și pentru ce nu cre i?

— Pentru că . . . pentru că nu-i de tine!

Erau spuse în glumă vorbele prietinu-lui me  și abia târziu m'am convins, ca el a spus adev rul.

Adese ori, c nd stam îngenunchiat, cu fața  ngropat  în palme, c nd sunetele orgei și fumul de t mie me ridic u în sfere de lumin  și de credință, ca o scăpărare de fulger îmi vinia  în minte cuvintele: Nu-  de tine! Nu-i de tine!

Vedeam altarul tremur nd în flacăra luminilor de ceară, crucea strălucind de asupra-i — vecinicul simbol al dragostei și al jertfei — și  ntelegam în adineul sufletului me , că prea e curat altarul, prea e sf nt  jertfa, de c t m nile mele s'o profaneze vre o dată. „Nu pun m na mea cea p c toș “ . . .

C nd pentru  ntia dată m'am v dut închis între ziduri, cu t te că eram obi nuit cu ele de prin internate, eram indispus și desilusionat. Era  aș  de vaste coridorele — și sun u a gol și a pustiu . . .

Alt cum visas m  u viața înainte cu c teva luni!

Par'că me văd înainte gimnasiului cu chipiul dat pe ceafă, zimbind vieții și viitorului cu căldura celor șapte-spre-zece ani.

Acum viața nu-mi mai zimbia, nici  u nu mai zimbiam vieții . . .

 nr'o dimin t  ductorul a spus, să nu mai țin oglindă la mine, căci asta e s mn de vanitate; prefectul mi-a ținut o vorbă de jumătate de ceas pentru că m'a v dut în grădina cu pălăria dată pe ceafă; și  r și ductorul cu un zimbet, ce mi se părea silit mi-a spus să nu mai ies aș  cur nd din capelă. Să nu ies aș  cur nd — și me dure u genuchii și cotele, de nu mai puteam!

Mă simțiam umilit de atâtea lecții și în internul me  protesta cu indignare m ndria n bușit  a „studentului absolut.“

Adese ori sara, c nd eram singur pe coridor, mă furișam la geam și priviam în lume.

Ce frumoșă era lumea!

Lumina electrică — o  ntensiv  lumin  de lună — sgomotul trecătorilor și al tramwaielor, îmi da  o priveलिște caleidoscopică.

Vedeam valurile vieții — suprafața scăldată în lumin  — și nu-mi dam sama, că ac sta suprafața strălucită acopere un adine de miserie și ticăloșii.

P rech-i-p rech-i trece u pe dinainte-mi, si  u le vedeam sc ldate în lumin , libere, fericite. Au iam c ntecul sirenic al vieții, și stam legat ca un al doilea Odisseu și nu puteam să-l ascult mai de aproape.

Și c ntecul acesta îmi suna în auz pretutindeu, în mușeu, în capelă, la universitate, în dormitor.

Sara înainte de a adormi, urm riam sgomotul vieții din afară. Și sgomotul se aușia tot mai slab, ca pulsul unui bolnav, care m re.

Și adurmiam . . . visul îmi vrăji viața în culori de lumin . O, ce frumoșă e viața în visele din seminarii!

Starea ac sta de indispoșie și desilusionare, n'a durat însă mult.

La cea dint i spovedanie, la cele dint i lacrimi, ce le-am v rsat sub patrafir, visările deșerte și ambiția de „student absolut“ s'a  spulberat.

 mi era ca și c nd un foc binefăcător mi s'ar fi aprins în inimă — și în zarea lui vedeam o altă viața cu alte orisonuri și alt ideal.

Icona blândului profet nazarinEAN ÎMI APĂRU DE O DATĂ LUMINATĂ ȘI SENINĂ, CA ÎN NOPTI DE VARĂ VISĂTOREA LUNĂ.

„Iubiți-vă unul pe altul!“

Cuvintele aceste — singur cuvintele aceste — exprimă adevărata filosofie a vieții. Iubiți cei mari și puternici, iubiți cei mici și umiliți, iubiți cu toții!

HășdEU a scris: Îmbirea omului celui mai incult, destul să fie Îmbire, vorbește totdeauna mai frumos, de cât gura unui geniU, care nu te bagă în sEMă.“

Sub această lumină privită viața, ea trece cadrele strâmte ale eului egoist; vețiuim în inimile altora, după cum alții vețuesc în inima noastră.

A Iubi . . . a Iubi ca cei simpli — a zis Demetrescu.

Da, numai cei simpli știU să Îmbescă cu adevărat, fără rezerve: estote simplices sicut columbae!

Spoiela civilizației a Încărcat prea tare sufletul omului, Încât pentru Îmbire, abia l-a rEMas loc. Astăzi când măsurăm cu precizie rotațiunea lui Îupiter și a lui Marte, când știm numărul vulcanilor stinși din lună, când tainele naturii se desvElesc din ce în ce mai mult în fața progreselor științii, uităm cea mai sfântă taină a naturii: Îmbirea.

Da, numai cei simpli știU să Îmbescă cu adevărat; numai cei simpli sînt cu adevărat fericiți!

Nu mai doriAM acum să Îes dintre ziduri.

Eram fericit lângă masa mea adîncit în cetire și în reverii, eram fericit în capela ingenunchiat, cu privirea ațintită la chipul REstignitului.

Zimbetul batjocoritor al trecătorilor de pe stradă nu me altera, alusiunile obscene mă lăsau rece. O singură dată mi s'a suit sANGELE ÎN CAP, când pe țERmUL Dunării un pioner al culturii moderne a scuiPAT pe reverenda soțului meu de plimbare:

— Are noroc că-s în reveredă, că așa l-aș trage o palmă . . .

L'am luat de braț să-l liniștesc; simțiam cum tremurA.

Pe când am ajuns acasă, eram ERĂȘI liniștiți.

Chipul REstignitului ne zimbIA cu un fel de milă, ca și când ne-ar fi zis: „De vE uresee pe voi lumea, știți că pe mine mai înainte de cât pe voi m'a urit.“

Nu mai mergeAM la geAM și nu mai Învidiam trecătoREA fericire a trecătorilor.

Eram pe deplin Încredințat că fericirea adevărată residă în inima omului și nu în averi — nu în deșerte visuri de mĂrire, sau — ca să citez pe Schopenhauer — eram convins că fericirea omului consistă în aceea ce omul este, ear nu în aceea ce are, sau represintă în ochii lumii.

Nu mai doriAM acum să Îes dintre ziduri; Îmi erau dragi. RĂceala lor de mai înainte se schimbase într'o căldură binefĂcătoare. Căldura cu dragostea colegilor, cărțile de studiu, rugăciunile — căldura era propria mea inimă.

N'am mai Întîlnit de atunci în viață căldura aceea și sînt pe deplin convins, că n'am s'o mai Întîlnesc nici o dată.

Simin.

Catedrala Sfintei Treimi.

În ziua acesta măreță, când rugăciunile pioase ale venerabililor nostri archiereși la cer se înalță în comună glăsuire pentru a bisericei noastre mĂrire și pentru al nĂmului mĂntuire, când boltele Sfintei mĂnăstiri din Blaș, rĂsună de Îmnurile de laudă ale fruntașilor clerului și poporului din Întreaga noastră provincie bisericească, aflu a fi potrivit, să Împărtășesc unele date despre „Catedrala Sfintei Treimi din Blaș“, martoră a atĂtor evenimente glorioase, cari tĂte formĂză toți atĂta titli de glorie pentru sfința noastră Unire cu biserica Romei

Înființarea Catedralei din Blaș datează de o dată cu înființarea mĂnăstirii și cu strĂmutarea scaunului episcopesc de la FĂgĂraș la Blaș.

E lucru de obsce cunoscut, că vechea catedrală romĂnescă din Alba-Iulia Împreună cu reședința metropolitană, au fost derimate sub domnia lui Carol VI, care a lĂsat, ca pe locul acela, unde alt cum să află și reședința principilor Ardealului și alte edificii, să se construească cetatea Albei-Iulia, în forma în care există și pĂnă în ziua de azi. Catedrala din Alba-Iulia, după cum atestĂză scriitorii contimporani și după cum dovedesc unele rĂmășițe de colonne aflĂtoRE la actuala mĂnăstire din Maierii Albei-Iulie, a fost o clĂdire pompĂsă.

ÎmpĂratul Carol VI s'a obligat a desdĂuna paguba cauzată prin derimarea bisericei catedrale și a reședinței și de atunci a destinat pentru episcopia noastră și dominiul de la Blaș.

Luarea în posesiune a dominiului de la Blaș s'a Întîmplat Înse numai la anul 1737.

Încă sub Episcopul Ioan Giurgiu Pataki s'a conceput idee, de a înființa în FĂgĂraș o mĂnăstire de călugĂri basiliani, a unei reședințe episcopesci și a unei catedrale. Pe la anul 1722 s'a și Început a să aduna materialul de lipsă pentru clĂdiri, dar apoi nu s'a realizat idea clĂdirilor, materialul s'a Întrebuințat la clĂdirile de pe dominiul de la SĂmbăta de jos.

UrmĂnd fericitului Ioan Giurgiu în scaunul episcopesc nemuritoriul Inocețiu Micu și strĂmutĂndu-se reședința episcopescă de la FĂgĂraș la Blaș s'au reÎnceput pertractĂrile pentru edificarea mĂnăstirei de călugĂri și a Catedralei. Etă ce scrie Dr. Bunea despre lucrul acesta în cartea sa: *Episcopul I. I. Klein* pag. 14—15. La stĂruința episcopului Klein, ÎmpĂratul prin decretul aulic din 17 Novembre 1732 dispune ca din banii, cari s'au adunat din venitele dominiilor episcopesci pe timpul cât a stat scaunul episcopesc vacant după mĂrtea episcopului Giurgiu, 3000 fl. să se dea episcopului Klein spre a-și coperi cheltuielile, ce le avuse cu susținerea sa în mĂnăstirea sĂntului Nicolau din MuncaciU, și pentru alte trebuințe ale lui înainte de a Între în beneficiul episcopesc; 580 fl. 18³/₄, crucerii să

se investescă în fondul instruct al dominiilor episcopesci, 533 fl. 57 cr. să se Întrebuințeze la repararea bisericei catedrale din FĂgĂraș, 4299 fl. 29⁵/₈ cr. să se administreze la Cassa statului (officium solutorium) din Viena pĂnă când vor cresce la o sumă suficientă pentru clĂdirea mĂnăstirii și reședinței. La suma din urmă ÎmpĂratul pe lângă suma de 400 fl. anticipată pentru clĂdirea reședinței, mai asignă de la erar Încă 3600 fl. v. a. Tot la suma de 4299 fl. 29⁵/₈ cr. ÎmpĂratul dispune mai târziu să se adaugă și averea repausatului episcop de la Calocca și a episcopului de la Oradea contele Csaky, pe cum și venitele Întarcalare ale acestor scaune episcopesci.

În Ianuar 1733 se pregăti și un preliminar de spese, în sensul căruia mĂnăstirea și reședința episcopescă proiectată în FĂgĂraș avea să cĂste 44,433 fl. 36 cr.

Pentru zidirea cât mai grabnică a mĂnăstirii și a reședinței stĂruii episcopul și în persoană la ÎmpĂratul, când în jumĂtatea a dĂua a anului 1734 și în prima jumĂtate a anului 1735 petrecu a dĂua Ără timp Îndelungat și cu mari cheltueli în Viena. Cu ocaziunea acesta s'a abandonat cu totul idea de a se Înființa mĂnăstire și a se zidi reședința episcopescă în FĂgĂraș, căci episcopul la sfatul fiscalului țĂrii (procurorului general) Petru Dobra, care era Român, a cerut dela ÎmpĂratul să se schimbe dominiul episcopesc de la Gherla și SĂmbăta de jos cu dominiul de la Blaș. Acest dominiu era și mai mare și mai proventuos, de cât cel de la Gherla și SĂmbăta, și pe lângă acestea era situat ceva mai la centrul diecesei vaste a FĂgĂrașului, și prin urmare mai potrivit pentru reședința episcopescă, pentru mĂnăstire de călugĂri, seminar și școle.

. Dominiul de la Blaș s'a dat episcopiei romĂnilor uniți prin contractul Înceiat cu camera aulică regĂscă la 31 August 1736 în Blaș și ratificat în Sibiu la 24 Septembrie 1736. În posesiunea faptică a acestui dominiu episcopul Între în Maiu 1737, și tot atunci își mută reședința la Blaș. Îndată să

reluă apoi firul pertractărilor pentru mănăstire, seminar, *biserica catedrală* și reședința episcopescă în Blaș. Camera aulică ceru, ca și clerul unit să contribuască cu o sumă anumită spre scopul acesta. Episcopul, la sfatul Nunțiului apostolic din Viena și altor patroni zeloși, în 24 Ianuar 1738 adună clerul în sinod la Blaș spre a se sfătui asupra acestui lucru important. Toți cei de față ca reprezentanți a-i clerului și a-i națiunii se obligară, că deși sint împresurați de mii de miserii, totuși chiar dacă ar trebui să-și vîndă și ce au, vor contribui în cinci ani 25.000 fl. pentru o operă atât de salutară. . . .

În urma acestui ofert s'a încheiat în Viena contractul din 30 Martie 1738, prin care arhitectul curții împărătesci Ioan Martinelli s'a obligat a edifica în Blaș mănăstirea cu seminar de băeți, reședința și *biserica catedrală* (fără ajustare internă, clopote, orologiu și fără de cele 3 porți mari de la intrare) pentru suma de 61.00 fl.; ér în 21 August 1738 urmă diploma împărătescă, prin care domeniul Blașului s'a dat episcopiei și mănăstirii din Blaș.

Episcopul Klein avu fericirea de a vedea numai începutul zidirei mănăstirii căci din 1745 a trebuit să petrecă tot în Roma până la mórtea sa. De la 1747 lucrările au progresat repede. În 1748 *biserica catedrală*, afară de templă era și zugrăvită. Pictura această a costat 4850 fl. plătiți de erariu. În 1749 tot edificiul bisericii era gata, pe cum arată inscripțiunea de pe frontul ei. Dar fiind că tēmpla nu a fost zugrăvită deplin până în 1765, numai în anul acesta a început a se ținea în biserică cultul divin.

Episcopul Inocențiu Micul abia a putut vedea începutul zidirei Catedralei atât de mult dorite de dînsul. Zidirea începută pe timpul episcopului Inocențiu s'a continuat, dar servițiul dumnezeesc a început a se celebra în noua catedrală abia în anul prim de păstorire al episcopului Atanasie Rednic, adecă în anul 1765, va se zică succesorul episcopului Inocenție fericitul Petru Paul Aron n'a avut fericirea de a putea împlini funcțiunile arhieresci în Catedrală începută sub antecesorul său.

Terenul ori defectul în zidire au pricinuit, de în scurt după terminarea zidirei au început a se ivi în zidul catedralei crepături periculoase, așa cât în scurt s'a impus o reparare radicală a bisericii. O inscripție aședată pe frontul catedralei, mai târziu de episcopul Leményi mutată pe frontul actual, ne vestesce fazele de până aici ale catedralei Sfintei Treimi. *)

Din inscripția acesta literile mari compusă la olaltă dau anii arătați la margine cu numeri arabi, anume anul 1749 al întemeierii și anul 1779 al restaurării sub episcopia lui Grigorie Maior. Întru adevăr literile mari din cele trei șiruri dinainte dau următoarea cifră:

DDCCCCLLLLLXVVVVVVVIIIHHH
ori prescurtat MDCCXXXIX = 1749;
ér ca e din ultimele trei șire dau cifra:
DDCCCLVVVVVIIIHHH ori mai scurt
MDCCLXXIX = 1779.

În forma primită cu ocaziunea restaurării întimplate sub episcopia fericitului Grigorie Maior a rămas catedrala Sfintei Treimi până pe timpul episcopului Ioan Leményi. Atunci forma bisericii se deosebia mult de cea de azi. În locul façadei impunătoare de azi, era numai o façadă în lărgimea năii, și în locul celor două turnuri elegante era un singur turn. Icoana de atunci a bisericii o găsim în unele cărți bisericesci mai vechi p. e. în Catavasierul 1835.

De pe timpul acela au rămas în biserică iconostasul și coloritura cupolii. Pictorul a fost din Arad, cu numele Stenetzky. E adevărar, că pictura, mai ales a cupolii, lasă foarte mult de dorit, dar așezarea icónelor pe iconostas e întru tóte conformă prescrierilor ritului nostru. Așa deasupra găsim în mijloc Sfinta Cruce cu rēstignirea și cu instrumentele patimilor; alătura de-a stēnga stă Maica Domnului și cu Învețacelul, pe care îl iubia Isus. În rindul al doilea de sub cruce, sint așezați Profetii cu profetia lor în mână, arătând la mijloc spre cel ce avea să vină, spre Isus. În al doilea rind sub Sfinta cruce se înșiră Apostolii în mijloc cu Maica Domnului; ér în al treilea vin icónele sērbătorilor Domnului și ale Preacuratei. Lângă uși găsim icónele împărătesci. Domnul Christos ca arhierēu, Maica Domnului, Hramul bisericii, adecă Sfinta Treime în chipul celor trei ingeri, ce s'au arătat lui Avram, Sfintul Ioan Botezătorul, Sfintul Niculae, Sfintul Vasile Marele. Pe ușile laterale sint zugrăviți Sfinții Proto-diaconi: Ștefan și Laurenție; pe ușa din mijloc și în partea din jos a iconostasului mai sint icóne simbolice, icónele asceților și altele.

Schimbare radicală în forma catedralei, s'a făcut sub episcopul de fericită amintire Ioan Leményi. Deja episcopul Ioan Babb se ocupă cu idea de-a străforma Catedrala, anume de a-o mări. Într'adevăr necesitatea de a mări biserică se impunea, pentru că școlile Blașului din an în an atrăgeau tot mai multă tinerime și catedrala veche se dovedise nesuficiente, pentru a încăpe pe toți tinerii.

Episcopului Ioan Leményi i-a fost rezervată gloria, de a mări, înfrumșeța și străforma Catedrala Sfintei Treimi. El a lungit naia bisericii cu mai bine de cinci stânjini, a adaus cele două turnuri, cari în eleganța lor abia au păreche în Transilvania, a făcut balustrada spațiosă dinaintea Catedralei, a adaus chorurile și sacristiile laterale și a amplificat Sfintul Altar, făcēndu-i o absidă în care a așezat tronul arhieresc. Prin străformările acestea, cari au mistuit o avere, nu numai s'a mări Catedrala, făcēndu-se suficientă pentru lipsele institutelor culturale din Blaș și și nu numai a câștigat din punct de vedere al grandiosității sale, ci s'a adaptat și mai mult prescrierilor ritului nostru. Cu adevărat balustrada e o parte esențială a bisericilor orientale, întru cât adecă suplinesce vestibulul numit grecesce *προναοσ*; tot parte esențială este și tinda muierilor de sub chor, suplinind partea această, ceea ce grecesce se numesce *Νάρθηξ*. În fine indispensabil e în fiesce care altar și Scaunul episcopesc din absidă, reprezentând Scaunul împărătesc și de o dată arhieresc al lui Christos, înaintea căruia vom avé a ne înfățișa cu toții — (Goar, Euchologion pag. 10—11.)

Cu un cuvint străformările făcute de episcopul Leményi au ridicat nespumăreția catedralei din Blaș, care ca clădire, cu boltele sale maiestose, va rămâne pururea o podobă a arhitecturii romanice și va vesti înalta cultură a aceluși episcop așa pe nedreptul osnidit de cătră unii dintre scriitorii nostri.

Străformările făcute de fericitul episcop Leményi le eternisēză o inscripție așezată pe frontul bisericii, pe cele două colonne de la intrare Etă inscripția:

AVGENS
SACELLISTVR
RIBVSAVESTIPA
VIIOANNESDELEMENY
PRAESVLFOGARASSENSIS

Și aci literile mari dau anul; anume MDCLLLLVVVVVVVIIIHHH ori mai pe scurt MDCCCXXXVII—1837, care an să vede scris și pe amēndouē turnuri.

De la episcopul Leményi încóce schimbări mai însemnate nu s'au mai făcut la Catedrală.

Fericitul mitropolit Vancea a colorat interiorul pe spesele sale pentru suma de 3000 fl. alte lucrări mai însemnate nu s'au făcut, de cât lucrări curente de conservare. Ast fel de lucrări s'au făcut mai ales la anul 1883, când biserică jur în prejur a fost încunjurată cu pietrii până la înălțime de un metru. La anul 1898 jur împrejur s'a bătut cu pietrii spațiul dintre catedrală gimnas și seminar. În anul acesta balustrada a trebuit să se clădească din nou, și părății au trebuit să se mântuēscă de umezēlă cu aplicarea de cement și de asphalt. În altar la masa Proscomediei, în locul icónei. „Pogorirea de pe cruce“ făcute de reposatul preot Nic.

*) Etă inscripția, așa precum să găsesce și azi:

CAROLO SEXTO GENITORE ELVSQVE FILIA
17 THERESIA AVGVSTIS 49
BASILICA HAECCE CATHEDRALIS FVNDABATVR
DEIN THERESIA GENITRICE FILIOQVE
17 IOSEPHO SECVNDO REGNANTIBVS 79
SEDNTE GREGORIO RESTAVRATA.

Raicu din Șinca-veche, s'a așezat o iconă nouă, depinsă de cunoscutul nostru pictor, profesorul Octavie Szmigelsky.

Pentru a completa opera mărătă începută de fericitul episcop Leményi, ar trebui, ca biserica provăzându-se cu ferestri nouă și restaurându-se unde mai e lipsă, să se colorască după stilul bizantin curat de o mână pricepută. Pregătirile în direcțiunea acésta sînt făcute. Remâne rezervat actualului nostru Mitropolit, ca să ducă la bun sfârșit opera înaintașilor săi. Atunci catedrala din Blaș va fi vrednic locaș alui Dumnezeu, și alătura cu numele de „Catedrala Sfintei Treimi“ va poté să porțe cu fală și numele de „Catedrala Sfintei Uniri.“

De inchiere adang, că în părilete de lângă scaunul cel mare arhieresc, la ordinul Sinodului arhidieceșan din anul 1899, s'a așezat o lespede comemorativă de granit belgian, încadrată cu granit sur ardelenesc. *)

Dr Vasile Hossu

Unire și reunire.

Cestiunea unirei noastre cu Roma — cărei intențiune, domnul redactor, a închinat, în semn de omaj numărul festiv, la care mă învîț și contribuți cu ceva — cestiunea unirei noastre sfinte cu biserica apostolică romană, mai întimpină și acum, după două sute de ani, multă dușmănie, multă răutate chiar, la unii dintre frații de altă confesiune. Curios, că acești frați, încercă acum să combată Unirea cu argumente politice.

Se vede, că își dau și ei samă de slăbiciunea poziției ce au pe terenul teologic, de aceea recurg, spre nenorocirea lor, la terenul politic, și rischează aserțiuni și mai hasardate de cât cele obișnuite de ei în polemice cu caracter teologic, — dacă felul cum se tratează la noi acésta cestiune merită peste tot numele onorabil de „polemică teologică.“ — Într'adevăr, dacă cestiunea Unirei este puternică, inespugnabilă, pe terenul teologic, ea nu este mai puțin tare pe terenul politic și cultural.

Nu voiți să fac studiu pe tema acésta.

Au făcut deja alții, mai competenți; dar îndemnat de unele aparițiuni publiciste mai nouă, voiți lăsa să urmeze aci unele *apropouri* fugitive, cari nu strică să fie relevate și meditate.

În ce raport stă: unirea noastră cu Roma și idea națională? Concordăză ele, ori își dau în capete? Se ajută, ori se slăbesc?

Fie care om cu minte va răspunde că Unirea cu Roma concordăză perfect cu idea națională română. Ea este în parte *efusul* ideii naționale, ér în parte *mama* și *cultivătorea* marelui idei, care azi ocupă și preocupă toate mințile și inimile românescl.

Se crede că idea națională este de origine recentă. Se zice adese că datăză de la începutul vécului al 19-lea. Adevărul e că idea națională e mai veche decât creștinismul. Isus Christos a găsit-o între omeni, a consfințit-o și a nobilitat-o prin învătările sale, prin viața sa pămîntecă.

Se mai zice, că biserica catolică, prin faptul că e *universală*, ar fi cosmopolită, internațională și — desnaționalizătore. Așa se susținea de curind într'o fôe românescă. Dar ast fel formulată aserțiunea este absurdă. Pentru că o instituțiune care ne ar

desnaționaliza pe noi, Românii, și ne-ar face Unguri, cum susține autorul cu priciună — nu ar fi o instituțiune cosmopolită, internațională, ci — magiară. Ér a zice că biserica catolică e magiară e absurd. Tot așa de absurd este a zice că biserica catolică ar fi internațională, în înțelesul că ar nesocoti idea de naționalitate, câtă vreme vedem, că în toate statele europene biserica catolică lea înfătôșarea unei biserici naționale, ba acolo unde ovreismul internațional și alte curente cosmopolite pășesc mai agresiv, acolo tocmai biserica forméază cel mai puternic element conservativ al tradițiilor și sentimentelor naționale. Fapt ce s'a dovedit din nou, în ultimul an, la Franca.

De aceea cred că alt ceva vrea să zică creștinul nostru din vorbă. El vrea să zică, că biserica catolică nu e o biserica *națională*, cum ar fi de pildă biserica națională ortodoxă română din Ungaria și Transilvania. Negreșit nu se potrivește comparația între aceste două biserici. Dar ei o fac, și de aceea o citez.

Distingem. Biserica catolică, adică biserica universală, tocmai fiind că e universală, prin firea ei, nu poté fi exclusivistă națională. Ea trebuie să curindă pe toți omeni din lume, cari filii lui Dumnezeu fiind toți, fără deosebire sînt chemați a fi moșteni ai împărăției cereșci.

Religiunea creștină norméază raportul dintre om și Dumnezeu, dintre făptura inteligentă și creatorul său. Prin urmare ea trebuie să fie întocmită pentru toți omeni din toate locurile și din toate timpurile. Isus în acest scop a întemeiat religiunea sa și a organizat biserica sa. Prin urmare biserica creștină dintru început și prin însăși firea sa este și trebuie să fie universală. Ea nu eschide pe nime, nu este a nimelui separat. Pe toți îi îmbrătôșéază și pe toți îi primesce, ba îi învîț, la sioul său de mamă.

Cum inse din voiața lui Dumnezeu sînt diferite limbi, diferite rase, diferite neamuri și popôre, biserica tuturor în limba lor le propoveduesce adevărul, care e unul și etern. Ea păstrându-și unitatea consacră existența limbilor, a națiunilor tot odată. Ba prin propagarea legii divine despre iubirea deapropelui, iubirea tuturor omenilor, ea nobilitéază iubirea de neam.

De fapt biserica n'a desnaționalizat nici un popor, pe multe inse ea le-a scos la lumină și la viață prin opera sa fericitôre, civilizătore.

Va să zică biserica nu a fost și nu e dușmană ideii naționale, din contră a cultivat-o și nobilitat-o. În schimb inse biserica a avut să suferă mult, fôrte mult din pricina ideii naționale, care nu numai de ferl de alaltăferl, ci de când e lumea a avut mare influință asupra omenimel. Istoria ne arată câte greutăți a întimpinat creștinismul în primele secole din pricina, că păgănimul, și toate credințele deșerte ce dominau spiritele înainte de venirea Mântuitorului, îmbrăcaseră un caracter propriu național. Câte piedeci n'au pus credințele și obiceiurile acelea „naționale“ propagării adevărurilor creștine!

Chiar și mai târziu, după lățirea creștinismului, biserica a avut să suferă în însuși sinul său multe neorindnii și desbinări pe urma ideii naționale.

E dovedit că chiar în primii secolii multe din eresurile, ce s'au ivit, în sinul bisericii au luat caracter național, și diferitele partide cari se combăteau pe diferențe teologice, în pornirea lor erau mănate de antagonism ori ură națională. De pildă *Eutichianismul* sau *monofisismul* din veacul al V-lea, care susținea că în Isus, Dumnezeu-Omul, era o singură natură. Acésta eresie cunoscută mai târziu și sub numele de *iacobinism*, care a dat ansă la vestitul conciliabul efesiu, numit *latrociniunum efesinum*, tâlhăria din Efes, în care „sinod“ sfințit părinții sinodali fură cionăgiți, unii chiar „turțiti“, — a avut apoi ca urmare asasinat de patriarhi, și o serie de turburări seditioșe ce au neliniștit timp îndelungat o mare parte din Orient. — Tote aceste lupte, la aparență *dogmatice*, au avut, după dovedile istorice cele mai nouă, un caracter *politic pronunțat național*.

Diferențele teologice au fost numai preteste și prilejuri pentru izbucnirea urilor înrădăcinate ce existau între *bizantini* și *egipteni*, între *Constantinopol* și *Alexandria*. Într'adevăr numai ură puternică de rasă, care fusotese cum vedem pretutindena, idea națională, ca o dovadă a gradului ei de influență, esplică violența extraordinară ce însoția luptele

acelea, pretiuse dogmatice, cari se urmau asupra unor diferențe subtile, în nisce chestiuni transcendente. *)

Asemenea fenomen istoric ne arată și alte desbinări mari, ce au urmat în sinul bisericii creștine. Se știe acum, că *marea desbinare* între biserica occidentală și cea orientală a urmat din motive politice și etnice naționale. Punctele dogmatice de deosebire au fost căutate mai târziu, a nume numai pentru a acoperi adevăratele motive și a înfătôșă într'o halnă bisericească deosebirea, care provenia din sorginte cu totul de altă natură. La temelie acestei desbinări stă ura moștenită din timpuri vechi a Grecilor contra Romei și a latinilor, ură care este continuarea antagonismului acut ce exista încă înainte de era creștină între anticii Greci și Romani. La acésta s'au mai adaus apoi împrejurările politice, cari au făcut din Constantinopol centrul imperiului roman, și — în urmă — ambițiunile vanitosului *Fofie*.

Tot așa se esplică și marea desbinare apusană, așa numita reformațiune alui *Luther*. Ceea ce se spune despre corupțiunea moravurilor în biserica, a fost numai prilej, ca să izbucnescă violent, într'o formă proprie, ura aceea milenară, care exista între Germanii și Romani încă pe vremea lui *Arminius*, *Iuliu Caesar*, etc., — ură care s'a perpetuat, în ciuda întregel civilizațiunil pămă în zilele noastre. Ultima ei izbucnire teribilă s'a vécit la 1870, în rășboiul numit și „*franco-tentonic*“.

După cum în secolul al V-lea sub titlul monofisismului se lupta ura între Bizanț și Alexandria, ast fel mai târziu sub alte preteste teologice s'a resboit ura dintre Greci și Romani, și ura din Germanii și Romani. Și biserica s'a desbinat — pentru că Dumnezeu a lăsat, ca Petru, principele apostolilor să-și alegă *Roma* de reședință, și în urma acestui fapt biserica, în înfătôșerile sale esterne, să lea în cătva un caracter roman și latin. Splendorea acestei „*stele divine*“, care cum cântă Alexandri, strălucese în fruntea *gintel latine*, multor popôra le-a genat privirea și multe ură a deșteptat contra Romei eterne. Și pămă în ziua de astăzi se poté observa efectul acestui ur nebune. În Europa de fapt catolice sînt cu deosebire națiunile latine, protestantice sînt cele germane și ortodoxe elementul grec, respective slavice, care a avut legături cu Grecii.

În fața acestei situații istorice normative ni-se pare un adevărat *paradox istoric* etnic, că Românii, asemenea popor latin, să nu aparție bisericii Romei, ci celei a Bizanțului.

În cât pentru trecut presumpțiunea istorică e că Românii au primit din Roma nu numai originea neamului lor, ci și creștinismul. Presumpțiunea acésta e astăzi verificată nu numai prin date istorice ci și prin filologie. Astăzi se poté susține, nu numai că biserica Românilor a fost în unire cu Scaunul Romei, ci că chiar limba latină — că a domuit în bisericele noastre înainte de desbinarea provocată de *Fofie*.

Jirecek ne dă documente despre un s. Teofilact, care a „*curățit* Bulgaria de eresia romană“ și apoi

„a îndemnat pe împăratul *Asan* să mergic în *Vlachia* să o supună și s'o curățéscă de eresia romană (trimskaia eres) care pe atunci domina în *Vlachia*. Și așa *Asan* a mers de a supus *amindoué* *Vlachii*le sub stăpânirea sa și a poruncit *Vlachilor*, care pe atunci citea în limba latină, să lapede *legea romană* și să nu citească în *limba romană*, ci în cea *bulgărescă*; și a poruncit, *caré va ceti în limba romană, să i-se taie limba!*“ (Vorba cea românescă: „*stăie popa limba*“.)

Chiar și în poesia noastră populară se găsec urme despre timpul când popa românesc scia *lătinesce*.)

De alt fel ori cum ar fi fost limba liturgică, latină ori românescă, e fapt dovedit acum, de dl *D. Onciul*, profesor de istorie la universitatea din București, *) că Românii au fost în legătură bise-

*) Veți în revista din Roma: *Bessarione*, — publicatiune periodica di studi orientali. An. I., 1897. nr. 10, — articolul: *Bizanzio e Alessandria nella storia del giacobitismo*; §. I. *Cio che nasconde il giacobitismo*.

*) Citez în privința asta un pasaj al savantului articol, din *Bessarione*:

„Come nella evoluzione del protestantesimo entrò un movimento etnico politico delle genti *teutoniche* contro le *latine*, . . . così nel giacobitismo si scorge chiaramente delineato un movimento di popoli *hamo-semiti* pei quali le due grandi capitali decadute *Alessandria* ed *Antiocchia*, simboleggiavano la sopita, non estinta, *nazionalità* — contro l'ellenismo bizantino rappresentato allora dalla corte, dal patriarcato, dalla città del Bosforo.“

„Essi intuivano per istinto la *questione nazionale* in ogni cosa, che toccasse direttamente il loro patriarcato. Così la lotta . . . benché avesse l'aspetto di una contesa di precedenza e d'influenza ecclesiastica, pure fu sentita da ambo le parti come un' *episdio nazionale* . . . ; l'elemento chauvin dell'Egitto, sotto la bandiera monofisita, si lanciò furibondo nella lotta contro l'ellenismo. (*Bessarione* a. I. 1897. pag. 637 și 691.)

*) *D. Onciul*: Originile principatelor române. Buc. 1899. pag. 166.

*) De pildă: Este carte lătinescă,
Puneți ca să vi-o citéscă!
De nu știți, ca de cărbune
Vé feriți mâna a pune;
Și chemați popa să vie
Că-él lătinesce știe . . .

Din: *Poesii populare* — orași de nuntă — culese de *G. D. Teodorescu*, pag. 171.

*) Veți: *D. Onciul*: *Papa Formosus* în tradiția noastră istorică, în volumul „*Lui Titu Maiorescu omaj*“ Buc. 1900. pag. 620—631.

*) Lespedea are următorea inscripție:

CLERVL . ARCHIDIECESEI . GRECO-CATOLICE . ROMÂNE
DE . ALB'A-JVLIA . SI . FAGARASIV
ADVNT . ÎN . SINOD . LA . SÂNT'A . METROPOLIA
ÎN . DIV'A . DE . 22 . NOVEMBRE . 1899
REAMINTESCE . INOIREA . LEGATVREI . DE . CREDINTIA . SI . DRAGOSTE
CV . SCAVNVL . FERICITVLVI . APOSTOL . PETRV
MVLTIAMESCE . MARELVI . DVMNEDIEV . PENTRV . BINEFACERILE . PRIMATE
SI . PENTRV . SCVTVL . DAT . SIONVLVI . ROMÂNESC
MARTVRISESCE . CREDINTIA . PARINTILOR
SIGILÂNDV-O . CV . PECETEA . SVFERINTIELOR . DE . DÔVE . SVTE . ANI
JVRVESCE . ALIPIRE . NESTRAMVTATA
CATRA . BISERIC'A . MAMA . A . ROMEI . CELEI . VECHI
INTRE . MARGINILE . ASIEDIEMINTELOR . APOSTOLICE
ALE . RESARITVLVI.

ricescă cu Roma până către sfârșitul vechiului al IX-lea, când în urma strinsei alianțe ce o aveau Românii cu *Bulgarii*, s'au desfășurat de Roma, de dragul aliaților *Bulgarii*, cari în schimb le-au dat alfabetul cirilic și le-au introdus în biserică limba slavonă. Vechea tradiție populară românească păstrată în *Cronica anonimă a Moldovei*, scrisă pe la începutul vechiului al 16-lea, sub Ștefan cel Mare, este o admirabilă dovadă în privința acesta. Publicată de prof. universitar *Ioan Bogdan* (1) cu un studiu competent, și utilizată apoi și de distinsul prof. *D. Onciul* în volumul amintit, ea merită totă atențiunea noastră.

După aceste studii, cari nu pot fi bănuite de parțialitate ori preocupăminti »papistașe«, cetitorul rămâne cuprins de duioșie, vedând care ne-a fost »fatalul destin al istoriei«, cum se exprimă, cu un un fel de regret, dl Onciul.

Intr'adevăr e grozav de supărător, mai ales în zilele acestea ale conflictului româno-bulgar, să constăți, că dacă ne-am rupt de la sinul materii al Romei, și ne-am aruncat în brațele poliipului bizantin care ne-a stors sângele vieții naționale și era să ne sugă și sufletul din oșe, — pricina ultimă, imediată sint aceiași *Bulgarii* cari ne-au desbrăcat limba de haina ei originală, și ne-au băgat-o în *potcoave*, pe urmă ne-au scos-o din biserică și din afacerile de stat și au înlocuit-o cu limba slavică. Ba chiar și nișuștele firești și frumoase ale Imperatului *Ioanitu* de a reincopia vechile legături cu Roma și a întemeia un imperiu român independent, s'au lovit și s'au zădărnicit de *Bulgarii*.

În contra destinului și a faptului istoric e tărzie înse și zădărnice acum ori ce apelație. Trebuie să luăm stările așa cum sunt, cum s'au dezvoltat, și să tragem din ele învățătură pentru viitor.

Mângăetor e în tot cazul faptul, că ori prin câte vitregități și rătăcirii a trecut biserică poporului nostru ea și-a păstrat totuși caracterul național în siml nămului românesc.

Biserică noastră din Ardeal și țara Ungurească, după secolii de suferințe, și după ce a ajuns în nouă și grele impasuri, a știut să se arie, și a ales așa de cu minte atunci când în fața diplomei leopoldine trebuia să aleagă, încât a îmbrățoșat *unirea cu Roma*, păstrând formele, ritual și obiceiurile strămoșești, ale răsăritului, pe cari și le-a însușit în decursul vechurilor. A fost un act providențial actul de la 1700. În urma lui ceata ce ne-a pus pe ochi întunerecul vechurilor trecute a dispărut pe încetul și am început a ne recunoște trecutul, originea, nămul și menirea.

Greșala făcută în legătură cu *Bulgarii* s'a reparat înainte cu 200 ani măcar în parte, și ast fel *unirea* noastră a fost o adevărată *reunire*. *Reunire* cu maica noastră, care ne-a născut truște și sufletoste, prin sânge și credință. *Reunire* cu frații de o credință și de un neam. *Reunire* cu *Apusul* care înainte cu atâtea vechuri ne-a fost trimis în *Orient* ca să fim operatori ai civilizației contra năvălitorilor barbari, și apostoli ai ideilor creștine în mijlocul păgânismului de multe feluri.

Folosul cultural ce l'am avut din această renoită legătură cu urbea eternă, renașterea ce a urmat în siml neamului pe toate terenele, ne compensează abundanț pentru pierderea, mult relevantă de unii, pricinuită de despărțirea noastră în două tabere confesionale.

Întru aprețirea acestei *despărțiri* se nu se uite că atunci, la 1700, toți *Românii* de sub domnia *Habsburgilor* s'au *unii*. Că părinții nostri ast fel au și contemplat *Unirea*, ca un act al *tutururor Românilor*. Că dacă mai târziu unii s'au desfășurat de unire aceasta se datorește intrigilor dușmane, și nu acțiunii conștate a *Românilor*.

În cele din urmă — împăcându-ne și cu destinul fatal al acestei *despărțiri* în două — trebuie să constatăm că răul efectiv nu urmează de aci ci din răutatea omienilor, și ațărările dușmanilor, cari tendențios au cultivat, și cultivă ura, între frații ce s'î potă exploata și stăpâni mai ușor.

În colo norocul nostru a fost, că și în mijlocul incurcăturilor și rătăcirilor, am știut cu toții să păstrăm românismul bisericii noastre. Unii și neuniți, cu toții au căutat să mențină și să cultive în biserică și prin biserică lor spiritul național. Unii conservând, alții reinviind și cultivând vechile virtuți. Și astăzi, când ambele biserici stau pe un nivel considerabil cultural, când în fața lumii politice numai sint privilegii deoparte și restricțiuni de alta ci ambele pe o formă sint românești și egale și pe o formă cu ochi dușmănoși privity de dușmani; — astăzi zic mai mult ca ori și când trebuie să dispară dintre frații răutatea, și spiritul frățietății să-î inspire pe toți, respectându-se reciproc.

Atunci, în locul răului *desbinării* ar veni binele *țării*, ce-î dă unirea, după cuvintul poetului: unde-a doî puterea crește și dușmanul nu sporesce.

De acesta sintem încă de parte, e drept. Cultura noastră e încă prea superficială, prea dispartă și și prea puțin conșcie de menirea sa, de cât ca să putem aștepta realizarea în curând a acestei dorințe.

Cu bună voință înse și cu zel toate se pot. Când locul tradițiilor tenebrose îl va ocupa lumina adevărului istoric; când locul sectarismului confesional, de multe ori lipsit de ori ce spirit religios, îl va ocupa adevărul luminat al religiunii creștine, și locul posării de naționalist îl va ocupa o sinceră și intensivă iubire de neam, atunci: da. Atunci vom pute zice că răul *desbinării* a dispărut.

Blaș, Septembrie 1900.

Dr. E. Dăianu.

Dor de țară.

Cu fruntea razimată de geamul rece a ferestrii, bătrânul privește în negura depărtării.

Prin fumul ce se ridică în sus, el vede cum se desprinde nu tabloii, care înseunază fața-î încrețită de atâtea dureri. Un suris plin de fericire trece preste buzele-î aproape fără viață și o rază aprinsă lucește pe o clipă în ochii seî îmbătrâniți.

El întrezărește privind spre răsărit câmpiile mănășle ale țării sale, fețele sănătoșe ale țărănilor muncitori. vede casa sa. biserică. școlile. omienii. îi zărește pe toți pe cari l-a lăsat o dată în nesce vremuri așa de viscolose și apoi nu l-a mai revăcut. Ce schimbare!

O dată. stăpân și domu. părinte iubitor al atâtor fil credincioși. cum muncea el pentru mărirea lui Dumnezeu și pentru a neamului seî propășire! Cât de tare ardea în peptul seî dragostea a lor seî, nișușta spre bine, dorul spre progres și înaintare.

Er azi, străin în țară străină, străin pentru acei cu cari zilnic se întâlnește. și cari cu toții își ved de grijele lor și nu pricep durererea ce lăcaș statornic și a făcut în pieptul lui.

Luptând pentru a neamului seî libertate, e lipsit însuși de libertate și e rău priceput și înțeles chiar de mulți din cei mai de aproape ai seî.

Prigonit de dușmani, calumniat de ai seî, cedând puteri, care nu vrea să știe de nimic, bătrânul Episcop a trebuit să se retragă aci. în mijlocul acestor călugări, departe de pământul drag sufletului seî. Aci trebuie să și încece el toate durerile și dorurile toate ale inimii sale lovescu-se de zidul rigid al celor patru păreți, cari nimic nu sint și nimic nu pricep din ostăările ce ies din pieptul plin de amar . . .

El plânge . . . și lacrima ce curge în nopți de însonnie pe fața sa par că arde și lasă nouă brazde pe chipu-î blând.

De ce trebuie să petrecă el aci în nelucrare, când tot de una dornic eră de muncă și osteneală? de ce să steie el aci în pământ străin, între munții împăduriți ai patrii de pe vâile verzi și câmpiile mănășle, poporul seî suferă apăsă și obodit?

De ce? de ce? . . . și în sfârșit adorme cu gândul departe la ai seî . . .

Dar etă în zori de zină, el zărește în glastrul din ferestră un crainic drag care spune de țara sa; o plantă mică își ridică capul din pământ și nișuesce tot mai sus spre a sôrelui lumină și căldură.

Bătrânul e vesel. De atâtea vreme azi pentru întâia dată sufletul seî uită de durerile esilului și salută cu drag firul de encuruz, care îi reaminteașe câmpiile bogate din nefericitul Ardeal. El îl îngrijeste cu drag și tresaltă de bucurie vedându-l cum prosperază și crește . . .

O, sfintă dragoste de țară de ce nu încolțesci tu afund în pepturile fiilor neamului românesc? de ce nu-î împedeci tu, să nu-și părăsescă țara asta, a cărei țărină a fost udată, de sângele atâtor eroi? și a cărei fie care ținut martor a fost la atâtea fapte vitejesci? fie care măgură și fie care deal vestești ne pôte de cei ce au murit veseli pentru a țării iubire, pentru libertatea pământului scump și dragostea vetrii părintesci!

Bătrânul e Episcopul Lemeni, care a trebuit să abzie de Episcopie și să se retragă în Viena, unde petrecu în o mănăstire de călugări până la mărtea sa, pururea arđind de dorul sfânt al țării sale.

Blaș 17 Sept. 1900.

A. C. Domșa.

Serbările Unirei.

Blaș, 18 Sept. n. 1900.

S'au început serbările jubilar. Blașul a îmbrăcat vestimint serbătoreșc, ca să primescă pe iluștri oșpeți, ce au sosit. să facă aici, în mitropolia noastră, omaj sfintei Uniri.

De Sâmbăta deja au început a sosi oșpeți la Blaș. Cel dintău dintre Archierei. a sosit cel mai tinăr, episcopul Lugoșului. Iluștritatea Sa Dr. *D. Radu*. I-s'a făcut o primire călduroșă. Luni au sosit pe rind: Esc. Sa *Mihail Pavel*, de la Oradea-mare, cu o mare suită; apoi Il. Sa Episcopul Gherlei, *Ioan Szabó*. O plăcută surprindere a făcut sosirea episcopului zelos al Albei-Iulie, Iluștr. Sa contele *Mayláth Gustav*.

Toți Archiereii au descins la curtea mitropolitană. a fară de episcopul Lugoșului, care este oșpele revs. domu canonic Dr. *V. Hossu*. Capitulum mitropolitan și-a făcut onorurile înaintea înalților archierei.

Până vom da raport detaliat, însemnă că conductul și iluștrata a reușit foarte bine. Archiereii au fost salutați de medicul Dr. *Pop*, prin următorul discurs:

Înalți Preasfințiți optsprezece veacuri sint de când din eterna cetate mândre legiunii au fost trimise ca sentinela la porțile orientului: Roiul negru al poporilor migratore înse sparge aceste porți și aculele romane sint zdrobite de copitele hordelor neînfrinate. Sălbaticii curg ca păcatul, răsornă imperii nimicesc prin sabie și foc frumoșele cetăți și civilizațiunea a mil de ani este inimicită.

Colonia română. se credea pustiită, ștersă de pe fața pământului. Provedința divină înse în locul legiunilor dispărute l-au dat o armată de apărare cu mult mai puternică, care fară săgeți înveninate, fară arme zdrobitoșe și fară tunuri nimicitoare ci numai sub steagul blând al Sf. Cruși și cu puterea evangheliei o a condus prin întunerecul timpului. Preoțimea, acesta falangă sacră înarmată numai cu credința creștinescă și iubirea de neam au știut să-și apere turma încredințată, au știut prin urgia vremurilor de grea încercare să păstreze cu scumpătate limba și datinele străbune.

O națiune reluviată anunța acum 200 ani bătrânei Rome esistența sa și prin zala Stei uniri restabilește legătura între mamă și fică.

O lumină dulce și feerică se revarsă peste totă româניה. Un popor tinăr și dornic de lucru se scolă în dimineța vieții. Archierei iluștri cari providențial de arindul au condus corabia stei noastre bisericii, au șters lacrimile și miseriile veacurilor trecute Prin aședămintele și instituțiunile lor culturale au deslăpuit un popor întreg de glia seculară. Prin numărul cel mare de fundațiuni au ușurat grijile a mil de părinți. Un popor helot în scurtă vreme au fost prefăcut într'un neam apt de ori ce cultură. Din un câmp plin de polomidă au făcut o frumoșă grădină, din o șură dominală au făcut un oraș mândru cu superbe institute.

Preabuni și sfinți Părinți, constatând aceste cu veselă inimă implorăm bunătatea și ajutorul Înaltului Creator, ca Naia sf. Noștre bisericii condusă de nemuritorii cărmaci înzestrându-o cu puternice pantere să o puteți mulți ani cărmui spre limanul dorit.

Editor și redactor răspundător:

Aurel C. Domșa.